

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1945 - 1967 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ 'ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ' ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΒΟΛΕΣ

Δημήτρης Ρόκος, Καθηγητής Ε.Μ.Π.

1. Εισαγωγή. Βασικές έννοιες

Ως Πολιτική Γης θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε το σύνολο:

- των μέτρων,
- των ρυθμίσεων,
- των κανόνων,
- των πρωτοβουλιών,
- των στάσεων και
- των συμπεριφορών,

με τα οποία το κράτος,

οι πολίτες

και οι κοινωνικές ομάδες

και μάλιστα με **ΘΕΤΙΚΟ** **Ή** **ΑΡΝΗΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ**
(ΕΝΘΑΡΡΥΝΤΙΚΟ) (ΑΠΑΓΟΡΕΥΤΙΚΟ)

αλληλεπιδρούν μεταξύ τους:

για την κατοχή,
τη νομή,
τη διαχείριση,
την προστασία,
την αξιοποίηση,

αλλά και την εκμετάλλευση,
την απομύζηση

και τη διασπάθιση

του πολυτιμότερου, μη αναπαραγόμενου και μη ανανεώσιμου ΦΥΣΙΚΟΥ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΥ :
ΤΗΣ ΓΗΣ

Η αλληλεπίδραση αυτή, δεν τελείται προφανώς σε εργαστηριακές συνθήκες, "εν κενώ",
αλλά εξαρτάται από ένα πλήθος παράγοντες και παραμέτρους οι οποίοι:

διέπουν,
καθορίζουν,
ανέχονται,

ή και συνδιαμορφώνουν

τους όρους και τους κανόνες του "παιχνιδιού" αυτού, στη συγκεκριμένη κάθε φορά ιστορική συγκυρία και αναφέρονται:

τόσο στο υφιστάμενο θεσμικό και δικαιοπολιτικό πλαίσιο και στην κατάσταση ισορροπίας των ιδεολογικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών αξιών και επιλογών των δυνάμεων που βρίσκονται στην εξουσία ή την αμφισβητούν, όσο όμως και στην συνακόλουθα προκύπτουσα κοινωνική δυναμική, η οποία αποτελεί συνήθως το μέτρο των αναγκών, των ελπίδων, των αντοχών, των προσδοκιών, των αντιστάσεων αλλά και των συμβιβασμών της μέσης κοινωνικής συνείδησης και ως προς την ιδιοκτησία και τη χρήση γης αλλά και τον ατομικό και/ή κοινωνικό χαρακτήρα τους.

Στο βαθμό που η Γη αποτελεί το προνομιακό πεδίο ικανοποίησης πρωτογενών αναγκών του ανθρώπου όπως:

- Ι η στέγαση του νοικοκυριού και της επαγγελματικής του απασχόλησης,
- Ι η παραγωγική αξιοποίησή της,
- Ι η αναψυχή και ο πολιτισμός,

αλλά και αγαθό με πολυδιάστατη φυσική, οικονομική, κοινωνική, πολιτική και ευρύτερα γεωπολιτική, αναπτυξιακή, και πολιτισμική σημασία και αξία, καθίσταται αυτονόητα και αυτόματα και πεδίο ανταγωνισμού ατόμων, κοινωνικών ομάδων και κρατών και των κάθε φορά θεμιτών και/ή αθέμιτων συμφερόντων τους.

Ετσι σε ερευνητικό επίπεδο, η Πολιτική Γης κάθε περιόδου, άρα και της περιόδου 1945 - 1967 που εξετάζουμε:

αποτελεί εκ των πραγμάτων πεδίο διεπιστημονικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης και ανάλυσης του ιστορικού, θεσμικού, πολιτικού, κοινωνικού, αναπτυξιακού και πολιτισμικού πλαισίου μέσα στο οποίο εντάσσονται:

τόσο οι θεσμιζόμενες (και σχεδιασμένες / προγραμματισμένες ή μη)

όσο και οι αυθαίρετες / αυτόνομες εκφράσεις της

και το εγχείρημα μιας συνολικής σχετικής ατομικής εισήγησης, μπορεί εν μέρει μόνο και υπό προϋποθέσεις αντικειμενικά να δικαιωθεί, στο γόνιμο έδαφος ενός διεπιστημονικού συνεδρίου όπως το συνέδριο αυτό, στο οποίο οι επί μέρους οπτικές των εισηγήσεων και οι σχετικές συζητήσεις συμβάλλουν και θα συμβάλουν εν δυνάμει στην καλύτερη και πειστικότερη τεκμηρίωσή του.

2. Η Περίοδος 1945 - 1967. Το Γεωπολιτικό, το Πολιτικό και το Κοινωνικό Σκηνικό.

Η περίοδος 1945 - 1967, αν και φωτίζεται με επάρκεια ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά σε πολλές απτίς ειδικές σχετικές εισηγήσεις του Συνεδρίου, αποτέλεσε εξαιρετικά ενδιαφέρον πεδίο έρευνας και για την εργασία αυτή, στο βαθμό που μια σειρά από εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες και οι πολυδιάστατες διαπλοκές, αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις τους, επηρέασαν και καθόρισαν αποφασιστικά, όχι μόνο αυτή καθ' αυτή την πολιτική γης που ασκήθηκε στα χρόνια αυτά και τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της, αλλά και τις πολλαπλές και συχνά βαρύτατες κατοπινές "αναπτυξιακές" και περιβαλλοντικές συνέπειες και επιπτώσεις της.

Ετσι η επισήμανση σ' αυτή τη θέση ορισμένων όψεων του γεωπολιτικού, του πολιτικού και του κοινωνικού σκηνικού της Ελλάδας την περίοδο αυτή κρίνεται απαραίτητη,

αφού αυτές αποτέλεσαν το αναγκαστικό και αιτιώδες εν πολλοίς πλαίσιο της άσκησης της και μάλιστα από πρόσωπα και φορείς που από τότε μέχρι πρόσφατα ή ακόμη και σήμερα έπαιζαν και παίζουν σημαντικό ρόλο στο δημόσιο βίο και μπορούν να διαπιστώσουν τις πολυδιάσφατες συνέπειες των σχετικών αποφάσεών τους.

α) Οφεις του Γεωπολιτικού Σκηνικού 1945 - 1967.

Οι τελευταίες εκλογές του Μεσοπολέμου έγιναν στις 26.1.1936 με πρωθυπουργό τον Κ. Δεμερτζή, μετά από μακρά περίοδο κινήματων (Ν. Πλαστήρας 6.3.1933, Ελ. Βενιζέλος 1.3.1935) και πραξικοπημάτων (Παπάγος, Ρέπας, Οικονόμου 10.10.1935) με αιτία και αφορμή κυρίως το πολιτειακό.

Η παλινόρθωση της μοναρχίας, (από την κυβέρνηση Γ.Κονδύλη), η οποία επικυρώθηκε με το δημοψήφισμα της 3ης Νοεμβρίου του 1935, η επιστροφή του Γεωργίου Β' στις 25 Νοεμβρίου 1935 και οι μεθοδεύσεις που οδήγησαν αναπόδραστα στην επιβολή της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου και τη διατήρησή της μέχρι τη ναζιστική κατοχή της Ελλάδας, αποτέλεσαν το πλαίσιο άσκησης μιας επαμφοτερίζουσας φιλοαγγλικής και φιλογερμανικής πολιτικής των βασικών πολιτειακών παραγόντων στις παραμονές έκρηξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο οποίος έμελλε να πλήξει βαρύτατα την ιδιαίτερη γεωπολιτική σημασία χώρας μας, με ανυπολόγιστες ανθρώπινες απώλειες, ολοσχερή καταστροφή της οικονομίας της και ριζική αποδιάρθρωση του κοινωνικού και παραγωγικού της ιστού, με πρόδηλες και αυτονόητες δυσμενέστερες συνέπειες στο φυσικό και κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, στα φυσικά και ανθρώπινα διαθέσιμα της και στην όποια αναπτυξιακή της πορεία.

Τη γερμανοϊταλική κατοχή διαδέχεται στο πλαίσιο της "συμμαχικής αλληλεγγύης" η αγγλική "προστασία", η οποία εκφράζεται και με την υπαγωγή των ανταρτικών δυνάμεων των αντιστασιακών οργανώσεων ΕΛΑΣ και ΕΟΕΑ στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γ. Παπανδρέου και το Βρετανό Στρατηγό Σκόμπυ (σύμφωνο της Καζέρτας 26.9.1944), ο οποίος με το βρετανικό στρατό έπαιξε καταλυτικό ρόλο στα Δεκεμβριανά (3.12.1944 - 10.1.1945).

Στις 31.12.1944 είχε ήδη ορκιστεί ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός ως αντιβασιλιάς με τη συμφωνία του Γεωργίου Β' από το Λονδίνο ενώ αυθημερόν παραιτήθηκε ο Γ. Παπανδρέου, Πρωθυπουργός της κυβέρνησης της απελευθέρωσης (όπως είχε ονομαστεί η κυβέρνηση που προέκυψε με τον ανασχηματισμό της 23ης Οκτωβρίου 1944).

Ετσι από τις 3 Ιανουαρίου 1945 Πρωθυπουργός ορκίζεται ο Ν. Πλαστήρας ο οποίος και υπογράφει στις 12.2.1945 τη Συνθήκη της Βάρκιζας.

Είχε ήδη προηγηθεί η συμφωνία της Γιάλτας με την οποία οι σύμμαχοι όρισαν τις ζώνες επιρροής τους, με τη Σοβιετική Ενωση και τη Βρετανία να παραιτούνται αντίστοιχα και αμοιβαία από τις θλέψεις τους στην Ελλάδα και την Πολωνία.

Το Δεκέμβριο του 1946 ο πρωθυπουργός (18.4.46 - 24.1.1947) Κ. Τσαλδάρης με το ταξίδι του στις ΗΠΑ εξασφαλίζει οικονομική βοήθεια για την Ελλάδα με όσα αυτό συνεπαγόταν γενικότερα.

Με το Δόγμα Τρούμαν οι ΗΠΑ έχουν ήδη αναλάβει ενεργό ρόλο στα ευρωπαϊκά πράγματα και με το Σχέδιο Μάρσαλ συμβάλλουν στην "οικονομική ανόρθωση" της Ευρώπης γενικότερα αλλά και της Ελλάδας, αναλαμβάνοντας την "προστασία" της και αντικαθιστώντας τη Βρετανία ως "προστάτιδα" δύναμη.

Στην περίοδο του Ψυχρού πλέον Πολέμου που διανύει η ανθρωπότητα ο Κ. Τσαλδάρης παίρνει μέρος στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού στην οποία εξασφαλίζεται μεν η προσάρτηση στην Ελλάδα των Δωδεκανήσων (7 Μαρτίου του 1947) δεν δίνεται όμως λύση στο Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα και στο πρόβλημα διαρρύθμισης των Ελληνοβουλγαρικών συνόρων, μια που η Αλβανία και η Βουλγαρία είχαν περιέλθει πλέον στη σφαίρα επιρροής της ΕΣΣΔ, η οποία και δεν είχε κανένα λόγο να ενδώσει στις διεκδικήσεις της υπό αμερικανική κηδεμονία Ελλάδας.

Εν τω μεταξύ, όσο η Ελλάδα σπαράσσεται από τον εμφύλιο πόλεμο (1946-1949), ο ΟΗΕ με αποστολή ειδικής επιτροπής του, την οποία εξασφάλισε ο Κ. Τσαλδάρης, διερευνά τη δράση του Δημοκρατικού Στρατού αναζητώντας "υποκίνησή" του στις υπό Σοβιετική επιρροή προς βορρά γειτονικές χώρες της Αλβανίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας.

Μετά την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού και τη λήξη του εμφυλίου πολέμου, την προσπάθεια ειρήνευσης και άμβλυνσης των πολυδιάσπατων συνεπειών του με τα μέτρα επιείκειας της Κυβέρνησης Πλαστήρα ακολουθεί η διαπραγμάτευση της ένταξης από το Σοφ. Βενιζέλο και η ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και η συμμετοχή της στον πόλεμο της Κορέας με απόφαση της Κυβέρνησης ΕΠΕΚ-Φιλελευθέρων του 1952.

Την ίδια χρονιά εξομαλύνονται οι σχέσεις της Ελλάδας με τη Γιουγκοσλαβία και την Ιταλία.

Αργότερα, την περίοδο 1954-1955, το Κυπριακό Ζήτημα οδηγεί στην παραίτηση από την Κυβέρνηση και την αποχώρηση του Σπ. Μαρκεζίνη από τον Ελληνικό Συναγερμό του Στρατάρχη Παπάγου, ενώ οι Αγγλοι προκαλούν και αναθερμαίνουν το Τουρκικό ενδιαφέρον για την Κύπρο, παρά τη ρητή παραίτηση της Τουρκίας απ' αυτό με τη Συνθήκη της Λωζάννης.

Μια απ' τις άμεσες συνέπειες αυτής της εξέλιξης ήταν οι βανδαλισμοί των Τούρκων σε βάρος της ανθούσας Ελληνικής Κοινότητας της Κωνσταντινούπολης, γεγονός το οποίο είχε σαφείς επιπτώσεις και σε προβλήματα πολιτικής γης στην Ελλάδα.

Το Φεβρουάριο τέλος, του 1959 υπογράφονται από τον Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή οι συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου "για τη σύσταση ανεξάρτητου και κυρίαρχου κυπριακού κράτους" χωρίς βέβαια ακόμη μέχρι σήμερα να έχει λυθεί το Κυπριακό.

β) Οψεις του Πολιτικού Σκηникаύ.

Η περίοδος 1945-1967 μπορεί να χωρισθεί σε τρεις υποπεριόδους με σαφή χαρακτηριστικά διάκρισής τους αλλά και με εξ ίσου σαφείς ομοιότητες.

Η πρώτη υποπερίοδος 1945-1950 κυριαρχείται από αλληπάλληλες ολιγοήμερες, ολιγόμηνες και γενικά εξαιρετικά βραχύβιες¹ συμμαχικές κεντρώες κυβερνήσεις οι οποίες επιωμίσθηκαν με ζηλευτή πολλές φορές "αυταπάρνηση" των αντιπάλων τους το έργο της συντριβής του Δημοκρατικού Στρατού (π.χ. παραίτηση του ηγέτη του Λαϊκού Κόμματος Κ. Τσαλδάρη από την Πρωθυπουργία υπέρ του αρχηγού του Κόμματος των Φιλελευθέρων Θ. Σοφούλη, ώστε η νέα υπό την προεδρία του Θ. Σοφούλη κυβέρνηση, καλύπτουσα τη συντριπτική πλειοψηφία της Βουλής να δώσει με τις μεγαλύτερες δυνατές πιθανότητες επιτυχίας τη μάχη των "εθνικών" δυνάμεων κατά των κομμουνιστών).

Κατά το διάστημα αυτό εδραιώνεται η ουσιαστική παρέμβαση των ΗΠΑ στα πολιτικά πράγματα της χώρας και η "ξένη βοήθεια" μέσω της UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), της Αποστολής Πόρτερ και του Σχεδίου Μάρσαλ στις συγκεκριμένες συνθήκες πριν, κατά και αμέσως μετά τον εμφύλιο πόλεμο, με δύο φορές κατεστραμμένη και αποδιαρθρωμένη την Ελληνική ύπαιθρο, με οξύτες τις συνέπειες της αναγκαστικής πολλές φορές μετανάστευσης και αστυφιλίας και του εκπατρισμού μεγάλου μέρους των ηττημένων του εμφυλίου πολέμου και των οικογενειών τους, αλλά και με τις διώξεις των οπαδών της αριστεράς από παραστρατιωτικές και παρακρατικές ακροδεξιές οργανώσεις, επηρεάζει με ιδιότυπο πολλές φορές τρόπο τις παραμέτρους της πολιτικής γης της συγκεκριμένης πενταετίας.

Η δεύτερη υποπερίοδος (1951-1963), εκκολάπτεται τη διετία 1951-1952 κατά την οποία τελειώνει η εν πολλοίς δοτή "κυριαρχία" των κυβερνήσεων του Κέντρου και αρχίζει η διακυβέρνηση της χώρας από τη Δεξιά.

Πραγματικά, η Κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα που σχηματίστηκε στις 15 Απριλίου του 1950 με Αντιπρόεδρο τον Γ. Παπανδρέου, με την υποστήριξη του Σοφ. Βενιζέλου και με συμμετοχή και άλλων κεντρώων προσωπικοτήτων αποφάσισε και άρχισε να εφαρμόζει μια πολιτική "μέτρων επιεικειάς" περιορίζοντας τις διώξεις των αριστερών, πολιτική που εξόργισε τις συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις της αντιπολίτευσης αλλά και συνάντησε την αντίθεση του σε παρανομία Κομμουνιστικού Κόμματος που τη θεώρησε παρελκυστική.

Η κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα έπεσε στις 21 Αυγούστου του 1950 και ακολούθησαν τρεις διαδοχικές Κυβερνήσεις με πρωθυπουργό το Σοφ. Βενιζέλο μέχρι τον Οκτώβριο του 1951 και η κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα μέχρι το Νοέμβριο του 1952 που οι εκλογές σύμφωνα με το πλειοψηφικό σύστημα και με Πρωθυπουργό το Δημ. Κιουσόπουλο έφεραν με 49,22% και 247 έδρες συντριπτικό νικητή τον Ελληνικό Συναγερμό του Αλέξ. Παπάγου. Στις εκλογές του 1951 πρωτοεμφανίζεται η ΕΔΑ καταλαμβάνοντας 10 έδρες στη Βουλή.

Από το 1952 ως το 1954 κεντρικός άξονας της πολιτικής της κυβέρνησης Παπάγου, με αρχιτέκτονα τον Σπ. Μαρκεζίνη, είναι η επιδίωξη ταχύρυθμης οικονομικής ανάπτυξης με απόλυτη ελευθερία του εμπορίου, αναπροσαρμογή του νομίσματος και ευρωπαϊκές

1. Στο διάστημα 1945-1950 πραγματοποιήθηκαν δύο μόνο εκλογικές αναμετρήσεις. Η μία στις 31 Μαρτίου του 1946 με Πρωθυπουργό εκλογών το Θ. Σοφούλη και αποχή των κομμουνιστών και η δεύτερη το Μάρτιο του 1950 με Πρωθυπουργό εκλογών τον Ιωάννη Θεοτόκη.

Εν τούτοις συγκροτήθηκαν και άλλαξαν πολλές κυβερνήσεις με Πρωθυπουργούς το Ν. Πλαστήρα, τον Π. Βούλγαρη, τον Π. Κανελλόπουλο (για δύο εβδομάδες), τον Π. Παυλίδη, τον Κ. Ιωαννίδη, το Δ. Μάξιμο, το Θ. Σοφούλη (τον Ιανουάριο του '49 και τον Απρίλιο του '49), τον Αλ. Διομήδη, τον Ιωάννη Θεοτόκη, τον Χ. Βενιζέλο για λίγες ημέρες και το Ν. Πλαστήρα στις 15 Απριλίου του 1950.

πιστώσεις από τη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιταλία με σκοπό τη χρηματοδότηση σε συνάλλαγμα του Προγράμματος Οικονομικής Ανάπτυξης.

Ο Σπ. Μαρκεζίνης, διορατικός και οξυδερκής πολιτικός, αντιμετωπίζει το τραπεζικό ζήτημα, συνάπτει το πρώτο εσωτερικό δάνειο μετά το 1920, και έχει τη νομοθετική πρωτοβουλία για το Νόμο περί Προσέλκυσης Ξένων Κεφαλαίων, για την Οργάνωση της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας και την Ίδρυση της Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας.

Τα έργα τα οποία σχεδιάζει και πραγματοποιεί (υδροηλεκτρικό έργο Μέγδοβα, Διύλιστήριο Πετρελαίου, κ.λπ.) και αυτά τα οποία με την αποχώρηση από την Κυβέρνηση το 1954 (μετά τη διαφωνία του με τον Αλ. Παπάγο), δεν υλοποιούνται (Μετρό κ.λπ.) έχουν, ανεξάρτητα από οποιοδήποτε δικαιολογημένο αρνητικό πολιτικό σκεπτικό και αντικειμενικά θετικές διαστάσεις καθώς και επιπτώσεις δημιουργίας προϋποθέσεων σχεδιασμού πολιτικής γης.

Από το 1952 ως το 1955 ένα άλλο σημαντικό στέλεχος της Δεξιάς, ο Κ. Καραμανλής ως Υπουργός Δημοσίων Έργων αλλά και Υπουργός Συγκοινωνιών από το Δεκέμβριο του 1954 βάζει τη σφραγίδα του με αποτελεσματικότητα και θετικό αλλά και αρνητικό τρόπο σε αποφάσεις και έργα υποδομής με σαφή χαρακτήρα πολιτικής γης (εκτεταμένο πρόγραμμα οδοποιίας, ύδρευσης, αποχέτευσης, συγκοινωνιακών και υδροηλεκτρικών έργων, τουριστικής ανάπτυξης ενίσχυση του αυτοκινήτου/κατάργηση των τραμ κ.λπ.).

Η οικονομική ανάπτυξη που επιτυγχάνεται αυτή την περίοδο βασίζεται σε μεγάλο ποσοστό στη ραγδαία αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας στα αστικά και περιαστικά κέντρα και αποκτούν περίπου κύρος "θεσμών":

η ανέγερση πολυκατοικιών με τη μέθοδο της αντιπαροχής, η διαδοχική αύξηση των συντελεστών δόμησης συναρτήσει των πιέσεων της κομματικής πελατείας και η συνηθέστατα αυθαίρετη δόμηση κύριας ή δεύτερης κατοικίας στις παρυφές των πόλεων αλλά και στις "οικοπεδικές εκτάσεις" των πρώην αγροτεμαχίων των οικοπεδικών και οικοδομικών συνεταιρισμών και "συνεταιρισμών" οι οποίοι ξεφυτρώνουν ως μανιτάρια τις δεκαετίες του '50 και του '60.

Από το 1955 ως το τέλος της δεύτερης υποπεριόδου κυριαρχούν στην πολιτική σκηνή ο Κ. Καραμανλής ως Πρωθυπουργός πλέον της Χώρας και ο Γ. Παπανδρέου ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

Μέχρι το 1963 οι ρυθμοί της μετανάστευσης κυρίως προς τη Γερμανία αυξάνονται δραματικά από 29.787 μετανάστες το 1955 σε 100.072 το 1963 και αδρανειακά σε 105.569 το 1964 και 117.167 το 1965. Η συγκέντρωση δραστηριοτήτων στην Αθήνα κυρίως, μεγιστοποιείται και οι υποδομές της πλέον αποδεικνύονται εξόχως ανεπαρκείς για να παραλάβουν και να ενσωματώσουν το τεράστιο ρεύμα αστυφιλίας. (Ρόκος, Δ. 1981)

Η τρίτη υποπερίοδος 1963-1967 κυριαρχείται από την άνοδο του Κέντρου στην εξουσία, (μετά από έντεκα χρόνια διακυβέρνησης της Χώρας από τη Δεξιά), από την αποστασία και τη συνακόλουθη δημιουργία των προϋποθέσεων κατάλυσης της δημοκρατίας απ' τη δικτατορία του '67.

Την υποπερίοδο αυτή, παρά την πανθομολογούμενη έλλειψη κομμάτων αρχών πλην της αριστεράς, σημειώνονται ορισμένα αξιοπρόσεκτα βήματα προγραμματισμού της Ανάπτυξης με σαφείς αναφορές σε υποδομές, μέτρα και ρυθμίσεις πολιτικής γης.

Η αξιολογή δραστηριότητα του ΚΕΠΕ από τα τέλη της δεύτερης υποπεριόδου με την ανοιχτόμυαλη και υπερβατική - σε σχέση με τους κρατούντες κανόνες κομματικού κρατισμού - συγκρότησή του από τον Κ.Καραμανλή, με Πρόεδρο τον Καθηγητή Α.Παπανδρέου και μια πλειάδα ικανών και προοδευτικών συνεργατών παράγει ήδη καρπούς και ανοίγει αξιόπιστες προοπτικές για μια ορθολογικότερη τουλάχιστον Ανάπτυξη της Χώρας².

Υ) Οψεις του Κοινωνικού Σκηνικού

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η καθολική Εθνική Αντίσταση, ο Εμφύλιος Πόλεμος και η γεωπολιτική και πολιτική συγκυρία της περιόδου 1945-1967 καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό το κοινωνικό σκηνικό της Χώρας, με σαφείς επιπτώσεις στη δημιουργία και την όξυνση συγκεκριμένων προβλημάτων τα οποία απαιτούσαν (ή και εξανάγκαζαν σε) ρυθμίσεις και δράσεις Πολιτικής Γής. Τις συνέπειες των προβλημάτων αυτών μπορούμε, με δραματικό

2 Το 1964 εκδίδεται για πρώτη φορά ο Οικονομικός και Κοινωνικός Ατλας της Ελλάδας, διεπιστημονικό έργο πνοής για την υποδομή ανάπτυξης της Χώρας.

Το 1965 εκδίδεται η 'Economic Survey of the Western Peloponnesus' που εκπονήθηκε από τον FAO μετά από μακρά διαδικασία που άρχισε το 1959.

Πράγματι:

Μετά από αποδοχή αίτησης της Ελληνικής Κυβέρνησης το 1959 προς τα Ενωμένα Έθνη για βοήθεια στην διεξαγωγή μιας Προεπενδυτικής Μελέτης και λεπτομερειακού αναπτυξιακού προγράμματος της Δυτικής Πελοποννήσου, με στόχο την ολοκληρωμένη και σύμμετρη αγροτική και βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής, ο FAO θεωρώντας ότι μια τέτοια μελέτη βρίσκεται στο πνεύμα και είναι στην πράξη συνέχεια του Έργου Ανάπτυξης της Μεσογείου (Mediterranean Development Project), δέχεται να αποτελέσει το φορέα εκπόνησής του.

Στην πράξη τώρα, το Έργο ξεκίνησε την 1 Απριλίου του 1962 και η εργασία πεδίου κάλυψε περίοδο 30 μηνών και τελείωσε τον Οκτώβριο του 1964.

Η πρώτη φάση κράτησε 9 μήνες και αφιερώθηκε σε μια γενική αναγνώριση της περιοχής από τη διακλαδική ομάδα και στη σύνταξη του προγράμματος εργασιών της κύριας φάσης του Έργου.

Η δεύτερη φάση ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 1963 και περιέλαβε, ως αποτέλεσμα του προγράμματός του και τη σύνταξη των παρακάτω εργασιών πεδίου:

1. Αναγνωριστικό γεωλογικό χάρτη της Δυτικής Πελοποννήσου.
 2. Εδαφολογικές διερευνήσεις και απογραφές:
 - α) της πεδιάδας του Πηνειού (αναγνωριστικός χάρτης Αμολιάδας 1:50.000 και λεπτομερειακή χαρτογράφηση των 320.000 στρεμμάτων του αρδευτικού έργου).
 - β) της πεδιάδας του Αλφειού (χαρτογράφηση-επιπέδου προμελέτης - 170.000 στρεμμάτων της προς άρδευση περιοχής).
 - γ) της πεδιάδας του Παμίου (λεπτομερειακή χαρτογράφηση 76.000 στρεμμάτων της προς άρδευση περιοχής).
 - δ) της περιοχής Μεγαλόπολης (αναγνωριστικός χάρτης κλίμακας 1:50.000 και λεπτομερειακή χαρτογράφηση των αλλουδιακών πεδίων γύρω απ' την πόλη).
 3. Υδρολογικές, υδρογεωλογικές και κλιματολογικές απογραφές της Δυτικής Πελοποννήσου. Σύνταξη γεωλογικών τοπογραφικών, φυσιογραφικών, αγροκλιματολογικών χαρτών. Λεπτομερειακές χαρτογραφήσεις για τα κύρια αρδευτικά και αποστραγγιστικά έργα και τις βροχοπτώσεις της περιοχής.
 4. Απογραφές και χαρτογραφήσεις της Χρήσης Γής της Δυτικής Πελοποννήσου με βάση τις αεροφωτογραφίες της περιοχής. Λεπτομερειακή απόδοση και χαρτογράφηση του συλλεκτήρα του Ερυμάνθου.
 5. Λεπτομερειακές Οικονομικές μελέτες διαχείρισης 1.200 αγροκτημάτων Ηλείας και Αχαιοίς.
 6. Μελέτες κόστους, επιχειρήσεων καλλιέργειας πατάτας, τομάτας, βαμβάκι, εσπεριδοειδών, σταφυλιών.
- Η όλη μελέτη Ολοκληρωμένων Αποδόσεων της Δυτικής Πελοποννήσου αποτελέσθηκε εκτός απ' τους φακέλους χαρτών, απ' τους παρακάτω τόμους:
1. Γενική Τεχνική Έκθεση.
 2. Στοιχεία για τα Φυσικά και Ανθρώπινα Διαβέσμοι και την Αγροτική Διάθροιση της περιοχής.
 3. Γεωργία.
 4. Γή και Νερά.
 5. Δάση.
 6. Βιομηχανία - Μεταφορές - Τουρισμός (Ρόκος, Δ. 1981)

συχνά τρόπο για το φυσικό και το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, να αποτιμήσουμε σήμερα.

Οι καταστροφές στον οικιστικό πλούτο και τις αγροτικές παραγωγικές δραστηριότητες, του πολέμου και του εμφυλίου πολέμου κυρίως στην ύπαιθρο, οι διώξεις των αριστερών και δημοκρατικών ("συνοδοιπόρων") πολιτών και των οικογενειών τους, απ' τις παραστρατιωτικές και αργότερα παρακρατικές οργανώσεις της Δεξιάς, οι φυλακίσεις, οι δημεύσεις της περιουσίας, οι εξορίες και οι απολύσεις τους από το δημόσιο τομέα, καθώς και οι ταπεινώσεις τους με τις "δηλώσεις νομιμοφροσύνης" ήταν οι λόγοι για την αναγκαστική καταφυγή τους, από τις μικρές τοπικές κοινωνίες στην ανωνυμία των μεγάλων πόλεων και ιδιαίτερα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

Η συνολικότερη εγκατάλειψη της περιφέρειας από το κράτος, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά είχε ως αναπόδραστη συνέπεια τη διόγκωση, αλλά και τη γενίκευση του ρεύματος της αστυφιλίας και της μετανάστευσης, καθώς η σκανδαλώδης εύνοια ή τουλάχιστον η ευμενής έως μεροληπτική μεταχείριση του κράτους προς τους καλούμενους "εθνικόφρονες" (μερικοί από τους οποίους είχαν συνεργασθεί με τους κατακτητές ή είχαν πλουτίσει επί κατοχής), οδήγησαν πολλές αγροτικές οικογένειες χωρίς τέτοιες περγαμινές στην αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης στα αστικά κέντρα.

Ετσι, πολύτιμη αγροτική γη και οικιστικός πλούτος στα χωριά εγκαταλείπονται, ενώ δημιουργείται οξύτατο, (ή εντείνεται το υφιστάμενο) οικιστικό πρόβλημα ιδιαίτερα στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, που βρίσκει τη λύση του με τη ραγδαία καθ' ύψος και επιφάνεια, απρογραμματίστη, άναρχη και εν πολλοίς αυθαίρετη επέκτασή τους, χωρίς κανένα σεβασμό σε κριτήρια και πολεοδομικά πρότυπα και προδιαγραφές, και μάλιστα με μια "αγαστή σύμπτωση" των "αποτελεσματικών" πολιτικών της εποχής, της μέσης κοινωνικής συνείδησης, (η οποία δικαιολογημένα στις συγκεκριμένες συνθήκες αναζητούσε τη στοιχειώδη "οικογενειακή ασφάλεια" στην ιδιόκτητη στέγη, "την προίκα" της κόρης και το "εισόδημα" που συχνά εξασφάλιζε η αντιπαροχή) και της ανθούσας οικοδομικής / οικοπεδικής ατομικής επαγγελματικής δραστηριότητας των εργολάβων / μηχανικών.

Οι διαρκώς αυξανόμενες πιέσεις για οικοδομήσιμη γη δρα καταλυτικά στον ανταγωνισμό των χρήσεων γης στις περιφερειακές ζώνες και οι πραγματικές αλλά και (περισσότερο) οι πλασματικές ανάγκες για πρώτη και δεύτερη κατοικία φουντώνουν (ή αξιοποιούν σκόπιμα) αιτήματα για "έναν περισσότερο όροφο", για "μεγαλύτερο ποσοστό κάλυψης", για "επέκταση του σχεδίου πόλης", για "εντάξεις στο σχέδιο πόλης" και αυτονόητα τη συνακόλουθη κερδοσκοπία κυρίως των επιτηδίων εμπόρων γης και των "συνεταιρισμών" τους.

Η Ελλάδα αυτή την περίοδο, αλλάζει κυριολεκτικά μορφή, σχήμα, μέγεθος, αλλά και ρυθμούς "αύξησης" και "μεγέθυνσης" και πρότυπα ζωής και αξιών.

Η συγκέντρωση και συγκεντρωποίηση δραστηριοτήτων, κεφαλαίων και προνομίων στο κέντρο, η μυθοποίηση της σημασίας της ατομικής ιδιοκτησίας ως "κελύφους" ζωής, ως κοινωνικής "ασφάλειας", ως εξασφάλισης των γηραιών και των παιδιών, ως εισοδήματος και ως ασφαλούς, δυναμικού και αποδοτικότητας εμπορεύματος και ο κυρίαρχος τρόπος παραγωγής κατοικίας με αντιπαροχή, μπορούν να θεωρηθούν ως βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου, τα οποία συνέβαλαν αποφασιστικά στη διαλεκτική διαμόρφωση της μέσης κοινωνικής συνείδησής της.

Αυτή η μέση κοινωνική συνείδηση έχει, μαζί και σε διαρκή αλληλεπίδραση και αλληλοκαθορισμό με την πολιτική εξουσία, τις αξίες και τις επιλογές της, σημαντικό μερίδιο ευθύνης και για τα σημερινά προβλήματα πολιτικής γης, ανάπτυξης και περιβάλλοντος της Χώρας.

3. Αντιλήψεις και Προσπάθειες Θεσμοθέτησης του Κτηματολογίου την περίοδο 1945 - 1967

Με κοινά αποδεκτή την πεποίθηση ότι αξιόπιστη, ακριβής και ολοκληρωμένη υποδομή Πολιτικής Γης είναι το Κτηματολόγιο, θα σταθούμε αναλυτικά στο θέμα αυτό. Οι προσπάθειες για καθιέρωση του θεσμού του Κτηματολογίου την περίοδο 1945 - 1967 ακολουθούν την "πειπατημένη".

Και πάλι, (Ρόκος, Δ. 1981), πρωταγωνιστεί η ευαισθησία και η πρωτοβουλία ενός επιστήμονα μηχανικού υπαλλήλου της Τοπογραφικής Υπηρεσίας, του Γ.Ν.Ξένου (Σώκος, Α. 1969), ο οποίος, (όπως παλιότερα ο Κ.Καρούσος - με την προώθηση του βασικού νόμου ΓΧΝΖ του 1910 για την ίδρυση του θεσμού του Κτηματολογίου στην Ελλάδα - και ο Δ.Λαμπαδάριος - με το Νόμο 1122/1918 "περί προσωρινής κτηματογραφήσεως της Θεσσαλονίκης" - και όχι μόνο), αποτελεί τον κινητήριο μοχλό για τις ρυθμίσεις σχετικά με το καλούμενο "Αγροτικό Κτηματολόγιο" από το 1937 ως το 1945.

Μετά το Π.Δ. της 17.3./28.7.1937 "Περί τρόπου διανομής των κατά τον Αγροτικών Νόμων απαλλοτριωθέντων αγροκτημάτων και των εν αυτοίς συνοικισμών" και το Νόμο 478 της 10/16.8.1943 "Περί Αγροτικού Κτηματολογίου", ο Γ.Ν.Ξένος ολοκληρώνει την προσπάθειά του με την προώθηση της έκδοσης του Β.Δ. της 27.6./14.7.1945 "Περί εκτελέσεως του Νόμου περί Αγροτικού Κτηματολογίου", το οποίο θεβαίως έμελλε να μην υλοποιηθεί του Νόμου περί Αγροτικού Κτηματολογίου, η οποία περιόριζε τον εθνικής κλίμακας και σημασίας θεσμό του Εθνικού Κτηματολογίου στα ρεαλιστικά όρια του πεδίου ευθύνης ενός φωτεινού "αρμοδίου".

Το 1951, μετά την προσάρτηση της Δωδεκανήσου, έχουμε άλλη μια περιστασιακή και αναγκαστική κτηματολογική ρύθμιση με το Νόμο 1688 της 8/10.3.1951 "Περί ουστάσεως Κτηματολογικών Γραφείων εν Ρόδω και Κω, οργανικής συνθέσεως του προσωπικού αυτών και άλλων τινών διατάξεων", προφανώς για την πτήρηση και ενημέρωση του Κτηματολογίου το οποίο είχαν ήδη εφαρμόσει οι Ιταλοί κατά την περίοδο κατοχής της Δωδεκανήσου.

Τέλος το 1955, απομακρυνόμενοι όλο και περισσότερο από τη φιλοσοφία του Ν. ΓΧΝΖ του 1910 του Κ.Καρούσου για το Ενιαίο Εθνικό Κτηματολόγιο, με τις ρεαλιστικές προσαρμογές του Δ.Λαμπαδαρίου στην ανάγκη προώθησης των Αστικών Κτηματολογίων και του Γ.Ν.Ξένου στην ανάγκη προώθησης του Αγροτικού Κτηματολογίου, φθάνουμε σε άλλη μια μερική σχετική ρύθμιση - που και αυτή όμως δεν είχε καλύτερη τύχη από τις προηγούμενες - με το Β.Δ. της 26.4./15.5.1955 "Περί Δημοτικού και Κοινοτικού Κτηματολογίου".

Το 1959 ο Α.Σώκος, φωτεινή προσωπικότητα, τοπογράφος μηχανικός και δημόσιος λειτουργός διατυπώνει το δικό του ορισμό για το Καθολικό Κτηματολόγιο (Ρόκος, Δ. 1981)

και προτείνει Σχέδιο Νόμου "Περί συμπληρώσεως των περί κτηματογραφώσεως αστικών ακινήτων κειμένων διατάξεων" στο οποίο (Ρόκος, Δ. 1981) "πρυτανεύουν απ' τη μια μεριά η αντίληψη της σταδιακής ανάπτυξης του Κτηματολογίου με φορείς, και τις Δημόσιες Υπηρεσίες αλλά και τους ελεύθερους επαγγελματίες αγρ.τοπ.μηχανικούς, και από την άλλη, η προσπάθεια απάμβλυνσης των αντιθέσεων και των επιφυλάξεων μεταξύ των Υπηρεσιών που διεκδικούσαν, (και εκπονούσαν) μέχρι τότε, σ' εφαρμογή κάποιου απ' τους νόμους "Περί Κτηματολογίου" ή κάποιου εδαφίου του "αστικού" ή "αγροτικού" Κτηματολογίου".

Μ' αυτό το Σχέδιο Νόμου, ο Α. Σώκος (Καθηγητής Φωτογραμμετρίας αργότερα στο Ε.Μ.Π.) ευαγγελίζεται την αυτοχρηματοδότηση του Έργου", καθυστερεί τους νομικούς, "δεν θα καταργηθούν τα υποθηκοφυλακεία, δεν θα μειωθούν οι δουλειές των νομικών" αλλά και τους πολίτες "δεν θα προβλέπεται ειδική φορολογία".

Το συνολικό όμως αποτέλεσμα των πολύπλευρων αυτών ρεαλιστικών συμβιβασμών, για το οποίο εγέρθηκαν δίκαιες και θεμιτές κριτικές αλλά και πιο πολύ, άδικες επιθέσεις και αδικαιολόγητες επικρίσεις, απομάκρυνε το θεσμό του Κτηματολογίου ακόμα και από τον στόχο που ο ίδιος ο ορισμός του Σώκου έβαζε, μια που εξαρτούσε, την προώθησή του απ' τη βαθμιαία ανάπτυξή του «αιτήσει (των) ενδιαφερομένων προσώπων» και τη χρηματοδότησή του απ' την αστάθμητη «οικεία τους βούληση» (Ρόκος, Δ. 1981).

Από το 1960 ως το 1967 ανοίγει ένας ευρύτερος διάλογος για το θεσμό του Κτηματολογίου στην Ελλάδα (Ρόκος, Δ. 1981) ο οποίος παρακολουθεί τις σημαντικές εξελίξεις στις μεθόδους και τεχνικές που σημειώνονται στη Φωτογραμμετρία, τη Φωτοερμηνεία/Τηλεπισκόπηση και τη Γεωδαισία αλλά και τις σχετικές εφαρμογές και εκφράζει τις τεκμηριωμένες εκσυγχρονιστικές και αναπτυξιακές απόψεις των νέων αγρονόμων τοπογράφων μηχανικών για την ολοκληρωμένη και διεπιστημονική πλέον προσέγγιση του Ενιαίου Εθνικού Κτηματολογίου, ως βασικότερης υποδομής και "εκ των ων ουκ άνευ" προϋποθέσεων ορθολογικής ανάπτυξης της χώρας. (Ρόκος, Δ. 1967).

Ο διάλογος αυτός μένει μετέωρος με την επιβολή της δικτατορίας, η οποία αποφασίζει να προωθήσει και αυτή με τη σειρά της το Εθνικό Κτηματολόγιο, αλλά με αντιεπιστημονικές μεθόδους και πρακτικές οι οποίες επισημάνθηκαν με πολλούς τρόπους και δέχθηκαν πολλαπλή, εμπεριστατωμένη και καταλυτική κριτική.

Ετσι από το 1945 ως το 1967 μπορούμε να πούμε ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται και καμιά πρακτικά πρόοδος δεν επιτελείται στο πεδίο της θεσμοθέτησης και προώθησης της σύνταξης του Εθνικού Κτηματολογίου.

4. 1945 - 1967 : Η Πολιτική Αναδασμών.

Σημαντικό θεωρητικά μέτρο Πολιτικής Γης, με στόχο τη συγκέντρωση του πολυτεμαχισμένου, μικρού και διεσπαρμένου αγροτικού κλήρου και κατά συνέπεια την αύξηση της παραγωγικότητας της αγροτικής εργασίας και της αποδοτικότητας της καλλιέργειας, αποτελεί:

(α) η διαμόρφωση απ' το 1948 με τον Αναγκαστικό Νόμο 821 της 29.9.1948 "Περί αναδιανομής αγροτικών κτημάτων" ως το 1965 του νομοθετικού πλαισίου, για την αναδιανομή, των προερχομένων απ' την εποικιστική νομοθεσία και μόνο αγροκτημάτων μέχρι το

1952. Η πρόβλεψη στο άρθρο 9 παράγραφος 2 του Α.Ν. 821, δυνατότητας επέκτασης, με έκδοση Β.Δ. (μετά από πρόταση του Υπουργείου Γεωργίας) της ισχύος του Νόμου και για τις υπόλοιπες αγροτικές ιδιοκτησίες, όντας αντισυνταγματική, μια που παραβίαζε διάταξη του άρθρου 17 του Συντάγματος του 1911, απόκτησε στην πράξη ισχύ με την ψήφιση του Ν.2259/1952, που εναρμονιζόταν με το νέο Σύνταγμα του 1952 και ειδικότερα με το άρθρο 104, με βάση το οποίο επιτράπηκε η λήψη σχετικών μέτρων και (β) η επέκτασή του από το 1952 και μετά και για τις υπόλοιπες αγροτικές ιδιοκτησίες.

Παρ' όλο που τα προβλήματα, που τεκμηριώναν την αναγκαιότητα των αναδιασμών, είχαν κατανοηθεί σε σημαντικό βαθμό πολύ πριν απ' τη νομοθετική τους ρύθμιση, οι γενικότερες συνθήκες παραγωγής και κοινωνικής οργάνωσης στην Ελλάδα δεν επέτρεψαν παρά μόνο το 1948 να αναληφθούν οι πρώτες σχετικές και αντικειμενικά περιορισμένου χαρακτήρα πρωτοβουλίες.

Το νομοθετικό πλέγμα με βάση το οποίο υλοποιήθηκαν οι πρώτοι αναδιασμοί στην Ελλάδα περιλαμβάνει:

- (α) Τον Α.Ν. 821 της 29/29.9.1948 "Περί αναδιανομής αγροτικών κτημάτων", Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως Α. 258/1948.
- (β) Το Ν.Δ. 1110 της 21/30.9.1948 "Περί κυρώσεως του Α.Ν. 821/1948 περί αναδιανομής αγροτικών κτημάτων" Φ.Ε.Κ. Α. 234/1949.
- (γ) Το Β.Δ. της 23/31.12.1949 "Περί εκτελέσεως του Α.Ν. 821/1948 περί αναδιανομής αγροτικών κτημάτων" Φ.Ε.Κ. Α. 364/1949.
- (δ) Το Ν.2258 της 7/7.10.1952 "Περί επισπεύσεως της οριστικής διανομής εποικισθεισών υπό της τέως Ε.Α.Π. περιοχών και διαλύσεων ιδιορρυθμίων τινών εμπραγμάτων σχέσεων και άλλων τινών διατάξεων" Φ.Ε.Κ. Α. 285/1952.
- (ε) Το Β.Δ. της 23.12.1955 - 16.1.1956 "Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του από 23.12.1949 Β.Δ. περί εκτελέσεως του Α.Ν. 821/1948 περί αναδιανομής αγροτικών κτημάτων" Φ.Ε.Κ. Α. 22/1956.
- (στ) Το Ν.Δ. 3621 του 1956 "Περί παρατάσεως του ενοικιοστασίου βοσκών, τροποποιήσεως της περί αυτού νομοθεσίας και της περί αποκαταστάσεως κτηνοτρόφων τσιαούτης και άλλων τινών διατάξεων" Φ.Ε.Κ. Α. 276/1956.
- (ζ) Το Β.Δ. της 31.5. - 19.6.1957 "Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του από 23.12.1949 Β.Δ. περί εκτελέσεως του Α.Ν. 821/1948 "Περί αναδιανομής αγροτικών κτημάτων" Φ.Ε.Κ. Α. 109/1957.
- (η) Το Ν.Δ. 3881 του 1958 "Περί εγγείων βελτιώσεων" Φ.Ε.Κ. Α. 181/1958.
- (θ) Το Ν.Δ. 3958 της 29.6. - 26.7.1959 "Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί οριστικών παραχωρητηρίων των κλήρων διατάξεων κ.λπ." Φ.Κ.Ε. Α. 133/1959.
- (ι) Το Β.Δ. 426 της 11.6.1960 "Περί τροποποιήσεως του από 23.12.1949 Β.Δ. περί εκτελέσεως του Α.Ν. 821/48 περί αναδιανομής αγροτικών κτημάτων" Φ.Ε.Κ. Α. 91/1960.
- (κ) Το Β.Δ. 357 της 7/13.5.1965 "Περί καθορισμού της διαδικασίας και του τρόπου εν γένει εκτελέσεως αναδιασμού αγροτικών κτημάτων" Φ.Ε.Κ. Α. 84/1965 και

- (λ) Το Β.Δ. 956 της 22.11.1965 "Περί συμπληρώσεως του Β.Δ. 357/65, περί καθορισμού της διαδικασίας και του τρόπου εν γένει εκτελέσεως αναδασμού αγροτικών κτημάτων".

Πιο συγκεκριμένα ο Α.Ν. 821/1948 αφορούσε στη γη που παραχωρήθηκε με την εφαρμογή του Αγροτικού Νόμου (κληρουχική) στις εποικισθείσες περιοχές στις οποίες, κατά την οριστική διανομή αλλά και μετά απ' αυτή, διαμορφώθηκε αντιοικονομικό κτηματικό καθεστώς, λόγω κύρια του πολυτεμαχισμού των κλήρων και στόχευε στην "ολοκληρωτική ή μερική αναδιανομή προς τον σκοπόν της βελτιώσεως εν γένει των όρων της γεωργικής εκμεταλλεύσεως του εδάφους της χώρας" Άρθρο 1 του Α.Ν. 821/1948.

Βασικοί όροι της διαδικασίας αναδιανομής ήταν:

- (α) η ελεύθερη επιλογή, τουλάχιστον της πλειοψηφίας των ιδιοκτητών, που θα έπρεπε ταυτόχρονα να κατέχουν έκταση μεγαλύτερη απ' το μισό της προς αναδιανομή περιοχής και που προϋπέθετε ότι τη ζητούν, αφού έχουν πεισθεί για τα πλεονεκτήματά της,
- (β) η παραχώρηση μετά τον Αναδασμό στους αρχικούς ιδιοκτήτες, κτηματικών μονάδων ίσης αξίας προς αυτές που συνεισέφεραν,
- (γ) η κατ' εξαίρεση δυνατότητα επιβολής της απ' το κράτος, μόνο όταν η οριστική διανομή δεν είχε ακόμη επικυρωθεί, ή η αναδιανομή γινόταν αναγκαία λόγω εκτέλεσης στην ευρύτερη περιοχή αρδευτικών, αποξηραντικών κ.λπ. εγγειοβελτιωτικών έργων και
- (δ) η απαγόρευση συμμετοχής στην αναδιανομή ενιαίων φυτειών μεγαλύτερων από 25 στρ.

Ο πρώτος απ' αυτούς τους όρους αποτελούσε εκ προοιμίου ένα σημαντικότατο αντικειμενικό περιορισμό της όποιας προσπάθειας βελτίωσης της γεωργικής παραγωγικότητας, στο βαθμό που οι επικρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και ο μυθοποιημένος ρόλος της ατομικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα, απαιτούσαν να προϋπάρξει μια μακρόχρονη, ουστηματική και πειστική προπαγάνδισή και διαφώτιση για το θεσμό και τα πλεονεκτήματά του αναδασμού.

Ο δεύτερος όρος αποκτούσε ουσιαστικό περιεχόμενο μόνο οριακά και προσωρινά, μια που το μοναδιαίο αγροτεμάχιο - εκμετάλλευση, στο οποίο μετά τον αναδασμό έπρεπε να καταλήξει σε ιδιοκτήτη κατά τη διαδικασία αναδιανομής, μπορούσε να γίνει εύκολα (και πολλές φορές πολύ δικαιολογημένα) τρία και μάλιστα σε διαφορετικές - για μια σειρά από λόγους όπως : ειδικές καλλιέργειες, έδαφος ορεινό ή εν μέρει επικλινές (ρεβένι), διαφορετικά συστήματα καλλιεργητικής διανομής (ντάμας), κατακλυζόμενο κατά τμήμα του περιοδικά έδαφος - περιοχές.

Ετσι μετά μικρό χρονικό διάστημα απ' την πρώτη αναδιανομή, οι ίδιες αιτίες, δομές και συνθήκες της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, με μαθηματική ακρίβεια, προοριζόταν ν' αναπαράγουν, τόσο τον κατακερματισμό και τη διασπορά, όσο και την αποπαραγωγικοποίηση της πρόσκαιρα ενοποιημένης γεωργικής γης.

Ο τρίτος όρος αποκαλύπτει τη βούληση του νομοθέτη να παρεμβαίνει μόνιμα, ρυθμιστικά και διορθωτικά δια μέσου του χρόνου, σε περιοχές που θα συνέτρεχαν και άλλοι ουσιαστικοί λόγοι βελτίωσης της γεωργικής εκμετάλλευσής του εδάφους (εγγειο-

βελτιωτικά έργα), ενώ ο τέταρτος όρος προσδιόριζε έμμεσα, ένα όριο (25 στρ.) πάνω απ' το οποίο, με τα μέτρα της εποχής, μια φυτεία μπορούσε να θεωρηθεί, ως οικονομικά σύμφωρη και αποδοτική για τον αυτοκαλλιεργητή αγρότη.

Με βάση τη διάταξη του άρθρου 104 του Συντάγματος του 1952, για λήψη μέτρων κατά της κατάτμησης των γεωργικών ιδιοκτησιών, ψηφίσθηκε στη συνέχεια ο νόμος 2258/52, με τον οποίο επιτράπηκε να υπαχθούν σε αναδασμό όχι μόνο οι κληρουχικές αλλά και οι ιδιότητες γαίες.

Αργότερα, με το άρθρο 34 του Ν.Δ. 3881 του 1958, η εφαρμογή αναδασμού έγινε υποχρεωτική μέσα στα όρια των περιοχών, οι οποίες εξυπηρετούνται από τα μεγάλα εγγειοβελτιωτικά έργα, που άρχισαν τότε να κατασκευάζονται.

Από το 1953, που άρχισε η εφαρμογή του Αναδασμού, μέχρι το 1962 με βάση τα "επίσημα" στοιχεία, ολοκληρώθηκαν, σύμφωνα με τη θέληση της πλειοψηφίας των αντίστοιχων ιδιοκτητών, αναδασμοί σε 164 χωριά και αγροκτήματα συνολικής έκτασης 1.074.633 στρεμμάτων καλλιεργούμενης γης, που ανήκαν σε 38.444 αγροτικές οικογένειες και αποτελούνταν από 418.401 κατεσπαρμένα αγροτεμάχια. Μετά τον εκούσιο αναδασμό προέκυψαν 51.893 αγροτεμάχια.

Απ' το 1959 ως και το 1962 πραγματοποιήθηκαν ακόμη υποχρεωτικοί αναδασμοί σε αγροκτήματα συνολικής έκτασης 362.100 στρεμμάτων καλλιεργούμενης γης, που ανήκαν σε 11.011 αγροτικές οικογένειες και αποτελούνταν αρχικά από 33.472 κατεσπαρμένα αγροτεμάχια. Μετά τον υποχρεωτικό αναδασμό προέκυψαν 15.658 αγροτεμάχια. (Ρόκος, Δ. 1981).

Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί εδώ, ότι ο συντελεστής συγκέντρωσης της αγροτεμαχίων, ενώ για τον εκούσιο αναδασμό φθάνει στην περίοδο 1953-1962 το 8,10, για τους υποχρεωτικούς είναι μόνο 2,10.

Η πρόοδος των Αναδασμών μέσα στην πρώτη δεκαετία της εφαρμογής τους δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ικανοποιητική, στο βαθμό που κατάφερε να καλύψει μόνο το 10% περίπου της έκτασης της χώρας για την οποία οι Αναδασμοί είχαν προγραμματισθεί ως απολύτως απαραίτητοι, λόγω του πολυτεμαχισμού των αγροτικών ιδιοκτησιών.

Με βάση δημοσιευμένα στοιχεία (Κατσούλης, Ν., 1964) το κόστος των Αναδασμών για την περίοδο αυτή έφθανε τις 25-30 δρχ. ανά στρέμμα, και η αγροτική παραγωγή, στις περιοχές που εφαρμόσθηκε αναδασμός, αυξήθηκε από 50-300%, ανάλογα βέβαια, με μια σειρά από παράγοντες και ιδιομορφίες της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, που επικρατούσαν σε κάθε μια από τις περιοχές αυτές.

Από τον πίνακα που ακολουθεί, (Πηγή: Δ.Ρόκος: Κτηματολόγιο και Αναδασμός. Πολιτική Γης, Μαυρομάτης ΕΠΕ, Αθήνα 1981 και Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1985 και 1989), φαίνονται η πορεία, οι ρυθμοί, και τα μεγέθη των περατωθέντων εκουσιών και υποχρεωτικών αναδασμών στην Ελλάδα σε τρεις χαρακτηριστικές περιόδους:

- (α) από της έναρξης ισχύος του σχετικού νομοθετικού πλαισίου ως το 1967,
- (β) κατά τα χρόνια της δικτατορίας 1967-1974 και
- (γ) κατά τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης.

Τα στοιχεία αυτά επιδέχονται πολλαπλές επιμέρους αναγνώσεις και ερμηνείες που αφήνονται στον αναγνώστη και την ειδικότερη οπτική του, μπορούν όμως εύκολα να

τεκμηριώσουν και όχι μόνο για την περίοδο 1945-1967 αλλά και μετέπειτα την συνύπαρξη σαφών χαρακτηριστικών διάκρισης και ομοιότητάς τους, όπως προαναφέραμε στις όψεις του πολιτικού σκηνικού.

Συγκεντρωτικός πίνακας περατωθέντων αναδασμών 1953 - 1979

Ετος	Εκούσια		Υποχρεωτικοί		Χωριά	Συνολικοί Τοπογραφ. Συνεργεία	Εκτάσεις σε στρέμματα
	Χωριά	Εκταση σε στρέμματα	Χωριά	Εκταση σε στρέμματα			
1953	4	20.137	-	-	4	3	20.137
1954	6	38.075	-	-	6	6	38.075
1955	6	34.403	-	-	6	7	34.403
1956	10	80.613	-	-	10	10	80.613
1957	6	41.586	-	-	6	12	41.586
1958	6	66.477	-	-	6	25	66.477
1959	5	41.263	4	24.572	9	20	165.835
1960	14	82.104	18	99.661	32	40	181.765
1961	13	88.460	11	87.647	24	45	176.107
1962	14	91.763	34	105.301	48	59	197.064
1963	20	116.450	25	151.642	45	111	268.092
1964	25	175.620	31	114.751	56	109	290.371
1965	21	203.450	30	180.057	51	110	383.507
1966	23	174.600	16	125.140	39	97	299.740
1967	23	150.900	8	30.665	31	115	181.565
1968	20	191.550	29	287.440	49	100	478.990
1969	23	149.400	50	279.940	73	170	429.935
1970	23	127.260	59	304.675	82	183	431.935
1971	39	261.600	39	189.000	78	190	450.600
1972	26	195.000	33	180.000	59	200	375.000
1973	30	205.100	57	304.610	87	214	509.710
1974	32	193.050	43	217.720	75	200	410.770
1975	14	70.220	31	156.425	45	173	226.645
1976	26	126.150	29	139.900	55	153	266.050
1977	22	171.950	19	140.500	41	143	312.450
1978	19	102.010	33	99.060	52	144	201.070
1979	19	94.500	52	131.835	71	175	226.335
Σύνολο	489	3.293.691	651	3.350.451	1.140		6.644.232

5. Η Προσπάθεια του Κράτους για την Ανασυγκρότηση της Χώρας. Πολιτικές και Πρόσωπα.

Επειδή άλλες εισηγήσεις του Συνεδρίου θα καλύψουν με επάρκεια τις προσπάθειες της Αριστεράς για την Ανασυγκρότηση της Χώρας, με βασική τη συμβολή του Αγγ.Αγγελόπουλου και της "Νέας Οικονομίας" (με την οποία είχε συνεργαστεί και ο Σάκης Καράγιωργας), του Ανταίου του Μπάτση και της ΕΠ-ΑΝ (Επιστήμη -Ανοικοδόμηση), αλλά και της αδέ-

ομευτης κομματικά και συντηρητικών προσανατολισμών, "Οικονομικής Πορείας" του Ευάγγ. Ανδρουλιδάκη, θα περιοριστώ σ' αυτή τη θέση στην εξέταση της κρατικής προσπάθειας Ανασυγκρότησης μέσω του "Οργανισμού Ανασυγκροτήσεως".

"Εκ πληροφοριών τας οποίας είχεν η Κυβέρνησις, εμόρφωσεν την αντίληψιν, ότι, ίνα η Ελλάς τύχη οικονομικής ενισχύσεως προς ανασυγκροτήσιν της εις τον τομέα της επανορθώσεως των πολεμικών φθορών εις τα διάφορα έργα, ή και της εκτελέσεως νέων παραγωγικών έργων, επεβάλλετο να θέσθι υπ' όψιν της εν Αμερική Τραπέζης Εισαγωγών Εξαγωγών πλήρες πρόγραμμα δικαιολογούν τον τρόπον της διαθέσεως της ενισχύσεως ήτις θα εζητείτο.

Είχε δε επί πλέον την πληροφορίαν η Κυβέρνησις ότι το εν λόγω πρόγραμμα έπρεπε να θεθί υπ' όψιν της ως άνω Τραπέζης το θραδύτερον μέχρι των αρχών του μηνός Σεπτεμβρίου του έτους 1946 εξ ου και δήμνος περίπου προέκυπτε προθεσμία δια την κατάρτισιν αυτού." (Οργανισμός Ανασυγκροτήσεως, 1947).

Με τη γλώσσα και το ύφος της εποχής, με την προσμονή της "Ξένης βοήθειας" αλλά και με την έμφαση της υπογράμμισης των ίδιων των συγγραφέων, αποδίδεται με ενάργεια το πώς "επί τη βάσει των ανωτέρω απόψεων" συγκροτήθηκε ο "Οργανισμός Ανασυγκροτήσεως" (Ο.Α.) για να συντάξει το "Πρόγραμμα Ανασυγκροτήσεως" (Π.Α.) της Χώρας με ευρύτατη εν λευκώ εξουσιοδότηση από την τότε Κυβέρνηση.

Σύμφωνα με το σχετικό Νόμο, σκοπός του Οργανισμού Ανασυγκροτήσεως ήταν: "η εκπόνησις προγράμματος εκτελέσεως του συνόλου των έργων όσα θα απαιτηθούν δια την αποκατάστασιν των εκ του πολέμου ζημιών ως και δια την ανάπτυξιν και εκμετάλλευσιν των πλουτοπαραγωγικών πόρων της χώρας".

Το πρόγραμμα περιοριζόταν (κατά τον Ο.Α.) "εις τας τεχνικάς βάσεις της ολοκληρωτικής ανασυγκροτήσεως της Ελληνικής οικονομίας προς μιαν ευρυτέραν ή προπολεμικώς ανάπτυξιν αυτής."

Κατά τον Οργανισμόν Ανασυγκροτήσεως το πρόγραμμα αυτό - προϊόν μιας εντατικής, διεπιστημονικής συλλογικής προσπάθειας, το οποίο δημοσιεύθηκε σε ειδική έκδοση στην Αθήνα το 1947 :

- (α) - είναι πλήρες ως προς την επανόρθωσιν των πολεμικών φθορών,
- (β) είναι πλήρες ως προς τη συνέχισιν των ημιτελών (προ του πολέμου αρξαμένων) έργων,
- (γ) προδιαγράφει την εκτέλεσιν νέων παραγωγικών έργων δυναμένων να αρχίσουν αμέσως,
- (δ) προδιαγράφει τον εφοδιασμόν της Χώρας δια του αναγκαίου εξοπλισμού προς εκτέλεσιν και λειτουργίαν των παραγωγικών έργων και εν γένει προς εκτέλεσιν παραγωγικών εργασιών,
- (ε) δίδει γενικήν εικόνα των δυνατοτήτων αξιοποιήσεως του βασικού νεκρού παραγωγικού πλούτου της Χώρας προς μιαν ευρυτέραν ανάπτυξιν της παραγωγής και
- (στ) δίδει κατά προσέγγισιν εικόνα των απαιτηθησομένων κεφαλαίων δι' όλους τους ανωτέρω σκοπούς."

Με Πρόεδρο του Συμβουλίου του Οργανισμού Ανασυγκροτήσεως τον Ανάργυρο Δημητρακόπουλο, Βουλευτή Αθηνών, με Αντιπρόεδρο τον Πρύτανη του Ε.Μ.Π., Καθηγητή

Κ. Γουναράκη και Μέλη τον Αλ. Βερδέλη, Πρόεδρο του Τ.Ε.Ε., τον Κ. Δοξιάδη, Γ. Διευθυντή του Υφυπουργείου Ανοικοδομήσεως, τον Κ. Αμπαδογιάννη, Διευθυντή του Υπουργείου Δημοσίων Εργων, τον Κ. Καρανίκα Καθηγητή της ΑΣΟΕΕ, τον Ι. Καρά, Διευθυντή του Χημείου του Κράτους, τον Χ. Κατσάμπα, Βιομήχανο, τον Π. Παπαϊωάννου, Γ. Διευθυντή του Υπουργείου Μεταφορών, τον Στ. Παπανδρέου Καθηγητή της Αν. Γεωπονικής, τον Δ. Στεφανίδη, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και τον Ν. Χωραφά, Διευθυντή Υδραυλικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Δημοσίων Εργων από την 1.7.1946 και νέα μέλη που διορίστηκαν μετά τη σύνταξη του προγράμματος τους Κ. Ζαρίφη Μηχανικό, Α. Σαουνάτσο Προϊστάμενο Οικ.Μελετών και Ι. Παρασκευόπουλο Καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών (12.9.1946), τον Κ. Δόσιο, τώως Γεν. Διευθυντή του Γενικού Χημείου του Κράτους (4.2.47) και αργότερα τον Ν. Χριστοδούλου Γεν. Διευθυντή Υπουργείου Γεωργίας, και Γεν. Διευθυντή τον Π. Κουβέλη και με συνεργάτες έγκριτους και πεπειραμένους μηχανικούς και άλλους επιστήμονες στελέχη του κρατικού μηχανισμού αλλά και ιδιώτες και Πανεπιστημιακούς, ο Οργανισμός Ανασυγκροτήσεως (Ο.Α.) αποτέλεσε μια φωτισμένη διεπιστημονική, ικανή, έμπειρη και αποτελεσματική "δύναμη κρούσης", η οποία με τον πατριωτισμό όσων την αποτελούσαν και με επιστημονική μεθοδολογία και συστηματικότητα κατάφερε, χωρίς καθόλου ή/και με ελάχιστα αντικειμενικές και αξιόπιστες στατιστικές απογραφές της κατάστασης και της ποιότητας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της Χώρας και των πολυδιάστατων καταστροφών της, να συντάξει το Πρόγραμμα Ανασυγκροτήσεως επεκτείνοντας "οικειοθελώς το πλαίσιον της σαφώς καθορισμένης αρμοδιότητός της και εις έρευναν γενικότερου οικονομικού περιεχομένου, τούτο δε μόνον προς τον σκοπόν να φανή (ο Ο.Α.) ωφελιμότερος εις μίαν περίοδον εξαιρετικής ανάγκης" (Ο.Α., 1947).

Οι συνεργάτες του Ο.Α. συγκροτήθηκαν σε ομάδες δουλειάς οι οποίες ασχολήθηκαν ειδικότερα με :

τη Συγκοινωνία,
την Υδατική Οικονομία,
την Ενεργειακή Οικονομία,
τη Βιομηχανία,
τη Γεωργία,
τον Οικισμό "εν γένει",
τον Τουρισμό,
τα Οικονομικά Θέματα,
το "Δυναμικόν εις εργασίαν" και
τις Χαρτογραφίες,

τομείς στους οποίους τα "εφαρμοστέα μέτρα" τα οποία πρότεινε το Πρόγραμμα Ανασυγκροτήσεως επρόκειτο αντικειμενικά να έχουν αμέσως ή εμμέσως σαφείς διαστάσεις, αλλά και επιπτώσεις πολιτικής γης.

Σημειολογικά, το Πρόγραμμα Ανασυγκροτήσεως (Π.Α.) αντιλαμβανόταν την ανάγκη ολοκληρωμένης (Ρόκος, Δ.1981) προσέγγισης των πολυδιάστατων προβλημάτων της Χώρας, των αιτίων και των δεδομένων τους, αλλά και των βέλτιστων λύσεων τους και αυτό αποδεικνύεται από τη συχνότητα, την ένταση και την έκταση χρήσης της λέξης "ολοκληρωτική" (στην ουσία : ολοκληρωμένη) στα κείμενά του.

Έτσι το Π.Α. είναι "ολοκληρωτικό", στοχεύει στην "ολοκληρωτική" Ανασυγκρότηση της Χώρας, θα ήθελε να έχει και επιδίωξε με κάθε τρόπο να συγκροτήσει μια "ολοκληρω-

τική" εικόνα της προπολεμικής κατάστασης της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της Ελλάδας, για να βασίσει σ' αυτή τις "ολοκληρωτικές" επεξεργασίες του, έκανε ακόμη "ολοκληρωτική" επεξεργασία των στοιχείων για τις πολεμικές καταστροφές της και ο Ο.Α. προτείνει "ολοκληρωτική" εφαρμογή των σχεδίων και του προγράμματός του από την πολιτική εξουσία και όχι μόνο για την επανόρθωση των πολεμικών φθορών, αλλά και για την αξιοποίηση του "νεκρού πλούτου" της Χώρας, με την αναδιάρθρωση της οικονομίας για το ξεπέρασμα των δομικών της προβλημάτων και την προετοιμασία των απαραίτητων υποδομών για την Ανάπτυξή της.

Ο Ο.Α. αναγνωρίζει ως κορμό Ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας τη Γεωργία και τη Βιομηχανία, επισημαίνει ως μείζον το οξύτατο δημογραφικό πρόβλημα "υπερπληθισμού", αντικειμενικά θέτει προδιαγραφές για τις μελέτες και τις διερευνήσεις οι οποίες πρέπει ταχύτατα να πραγματοποιηθούν για να στηρίξουν την Ανασυγκρότηση της Χώρας και προϋπολογίζει για την πλήρη εφαρμογή του Π.Α. ότι απαιτούνται με τιμές 1947: 5.704.000.000 δολάρια για μια εικοσαετία, από τα οποία τα 2.169.932.100 την πρώτη πενταετία.

Ο Οργανισμός Ανασυγκρότησης πίστευε ότι:

"(α) Πρέπει να αντιμετωπιστούν εν τω καταλλήλῳ συνδυασμῷ ὅλοι οἱ παραγωγικοὶ κλάδοι οἱ ἔχοντες περιεχόμενον δεκτικόν ἀναπτύξεως με βάσιν τὴν ΓΕΩΡΓΙΑΝ καὶ τὴν ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΝ ὡς αποτελούσας τὸν ΚΟΡΜΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ καὶ με προϋπόθεσιν τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν πολεμικῶν φθορῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὅσο το δυνατόν μεγαλυτέρας οικονομικῆς ἀποδόσεως τῆς παραγωγῆς δια τῆς αξιοποιήσεως τοῦ νεκροῦ αὐτῆς παραγωγικοῦ πλοῦτου.

(β) Αἱ ἀνωτέρω προσπάθειαι δύνανται νὰ διασταλοῦν εἰς δύο κατηγορίας:

(I) Εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν πολεμικῶν φθορῶν εἰς τὰ διάφορα ἔργα, εἰς τὴν συνέχισιν τῶν προπολεμικῶν ἀρξαμένων παραγωγικῶν ἔργων, εἰς τὴν ἐκτέλεισιν τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἀξιοποίησιν τοῦ ΝΕΚΡΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΝΕΩΝ ΕΡΓΩΝ καὶ εἰς τοὺς ἀναγκαίους ἐξοπλισμοὺς πρὸς λειτουργίαν πάντων τούτων τῶν ἔργων ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς ἐκτέλεισιν οἰωνδῆποτε παραγωγικῶν εργασιῶν.

Εἰς τὴν ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΝ ΔΗΛΑΔΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΑΙΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΒΑΣΕΩΝ ΠΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

(II) Εἰς τὴν ρύθμισιν ζητημάτων ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ
καὶ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ὡς ἐπίσης καὶ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ
ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ καὶ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ

ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀνωτέρω ἔργων καὶ εἰς τὴν ἐν γένει ΣΥΝΘΕΣΙΝ καὶ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ τῆς ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ με ἀφετηρίαν τὴν ἐξομάλυνσιν τοῦ σημερινοῦ αὐτῆς ρυθμοῦ.

(γ) Οἰκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ εξασφάλισις τῶν ἀνωτέρω (β I) τεχνικῶν βάσεων ἀποτελεῖ τὴν θεμελιώδη προϋπόθεσιν πασῶν τῶν λοιπῶν προσπαθειῶν"

Στο έργο του Οργανισμού Ανασυγκροτήσεως (1946-1948) συνέβαλε αποφασιστικά η έμπνευση, η διορατικότητα, η ικανότητα, ο πατριωτισμός και το γενικότερο κύρος του Προέδρου του Ανάργυρου Δημητρακόπουλου, βουλευτή του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος του Γ. Παπανδρέου, Καθηγητή Πολεοδομίας του Ε.Μ.Π. 1938-1946 και Προέδρου του Τ.Ε.Ε. 1936-1941.

Ο Αν. Δημητρακόπουλος, Μηχανικός στην Υπηρεσία Δημοσίων Εργων του Υπουργείου Εσωτερικών 1911-1914 και στον τομέα Πολεοδομίας του Υπουργείου Συγκοινωνιών (1914-1946), στο οποίο έγινε και Γενικός Διευθυντής, συνεργάστηκε στην Ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαϊά του 1917 και των Σερρών μετά την ανακατάληψή τους το 1918.

Η πείρα του και η ενδελεχής μελέτη της Πολεοδομικής Νομοθεσίας ήταν η επαρκής και αξιόπιστη υποδομή για να εισηγηθεί τους Νόμους του 1923 με τη σαφέστατη αναφορά τους σε ευαίσθητες ρυθμίσεις πολιτικής γης, τη λύση πολλών πολεοδομικών προβλημάτων της Αθήνας και τη μετατροπή του πεδίου του Αρεως σε Δημόσιο Κήπο.

Ο Αν. Δημητρακόπουλος διετέλεσε Υπουργός Δημοσίων Εργων και (προσωρινά) Τ.Τ.Τ. στις Κυβερνήσεις του 1945 του Π. Βούλγαρη, του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού και του Π. Κανελλόπουλου και μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης του Π. Βούλγαρη στις 17.10.45 δεν αποδέχτηκε την πρόταση σχηματισμού Κυβέρνησης, λόγω διαφωνιών του με τον Αρχιεπίσκοπο ο οποίος είχε ήδη γίνει και αντιβασιλιάς.

Διετέλεσε ακόμη Πρόεδρος της ΔΕΗ (1951-1954).

Το έργο του στον Οργανισμό Ανασυγκροτήσεως, η πολυδιάστατη πείρα του, η πανθομολογούμενη ικανότητά του και το ήθος του, δεν αποτέλεσαν όμως επαρκή στοιχεία για την εκλογή του ως βουλευτή μετά το 1950.

Ενα άλλο πρόσωπο το οποίο έπαιξε σημαντικότερο ρόλο στην προσπάθεια ανασυγκρότησης της Χώρας σ' ένα πλαίσιο συγκροτημένης αντίληψης πολιτικής γης ήταν ο Κ. Δοξιάδης.

Αρχιτέκτων, Επιμελητής του Ε.Μ.Π. 1939-1944, Προϊστάμενος του Γραφείου Χωροταξικών και Πολεοδομικών Μελετών του Υπουργείου Συγκοινωνίας, Υφυπουργός Ανοικοδομήσεως στην Κυβέρνηση Θ. Σοφούλη 1945-1946, Γενικός Διευθυντής του Υφυπουργείου Ανοικοδομήσεως και μέλος του Συμβουλίου του Οργανισμού Ανασυγκροτήσεως 1946-1948, και Συντονιστής του Προγράμματος Ανασυγκροτήσεως στο Υπουργείο Συντονισμού στην Κυβέρνηση Σ. Βενιζέλου, ο φωτισμένος επιστήμονας και τεχνικός Κ. Δοξιάδης, πήρε ενεργό μέρος στην προσπάθεια ανοικοδόμησης και ανασυγκρότησης της Χώρας, συνδυάζοντας ως πανεπιστημιακός, δημόσιος λειτουργός και πολιτικός, τις ειδικές γνώσεις, δυνατότητες, εμπειρίες αλλά και τις ευρείες κατά καιρούς εξουσιοδοτήσεις του και βλέποντας, ιδιαίτερα στα ζητήματα πολιτικής γης, μακρύτερα απ' τον ορίζοντα της εποχής του. (Δοξιάδης, Κ. 1947, 1959, 1960).

Θα ήταν οσοδήποτε παράλειψη, αν απ' τα σημαντικότερα στελέχη των πανεπιστημίων, του ιδιωτικού τομέα και των δημοσίων υπηρεσιών τα οποία πήραν μέρος στις ομάδες εργασίας του Οργανισμού Ανασυγκρότησης (μεταξύ των οποίων -χωρίς διάθεση διάκρισης τους από τους άλλους- και οι Καθηγητές Π. Σαντορίνης, Η. Μαριολόπουλος, Α. Σίνος, Π. Αναγνωστόπουλος, Ι. Δημακόπουλος, Ι. Κοκκώνης, Β. Κριμπάς, ο βουλευτής Ιωαννίνων Ε.

Αβέρωφ, οι μελετητές Δ. Ευστρατιάδης, Π. Σκοπετέας, Ν. Αλτηγός, Ι. Ρωμαΐδης κ.λπ., τα στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης Γ. Λυμπερίδης, Π. Πουκαμισάς, Κ. Αλθανός κ.λπ.), δεν εστιάζαμε στη θέση αυτή το ενδιαφέρον μας στον Ανδρέα Σώκο, Τοπογράφο Μηχανικό, Προϊστάμενο Φωτοτοπογραφικού Τ.Τ.Υ. του Υπουργείου Δημοσίων Εργων, ο οποίος με την ιδιότητά του αυτή ανέλαβε το θεμελιώδες έργο υποδομής της προσπάθειας του Οργανισμού Ανασυγκρότησης, μ' άλλα λόγια το έργο των Χαρτογραφήσεων.

Ο Ανδρέας Σώκος υπηρέτησε σαράντα χρόνια από το 1924 ως το 1964 στα Υπουργεία Συγκοινωνίας (Υ.Σ.) και Δημοσίων Εργων (Υ.Δ.Ε.), ως Προϊστάμενος και Οργανωτής του Φωτοτοπογραφικού Τμήματος του Υ.Σ. (1926-1950), Προϊστάμενος Διευθυντής της Τοπογραφικής Υπηρεσίας του (1950-1954), Προϊστάμενος της Διευθύνσεως Κτηματογραφήσεων και Κτηματολογίου (1955-1960) και Προϊστάμενος της Υπηρεσίας Τοπογραφήσεων και Κτηματολογίου του Υ.Δ.Ε. (1958-1964).

Διορατικός, φωτεινός και οξυδερκής μηχανικός ο Ανδρέας Σώκος εισήγαγε στην Ελλάδα τις μεθόδους, τεχνικές και εφαρμογές της τεχνολογίας αιχμής της εποχής, της Φωτογραμμετρίας, στην περιοχή της οποίας εκλέχθηκε και διετέλεσε Καθηγητής του Ε.Μ.Π. από το 1961 ως το 1968 και ήταν από τους κυριότερους πρωτοπόρους οραματιστές του θεσμού του Κτηματολογίου ως βασικής υποδομής σχεδιασμού και ανάπτυξης της Χώρας.

Ο Ανδρέας Σώκος που είχα τη χαρά και την τύχη να είμαι απ' τους πρώτους σπουδαστές του στο Ε.Μ.Πολυτεχνείο, ολοκλήρωνε την πείρα της συγκεκριμένης πράξης, με τη θεωρία και το όραμα, με την πρωτοβουλιακή ανάληψη ευθύνης στο βασικότατο τομέα για την άσκηση και χάραξη μιας αξιόπιστης πολιτικής γης, τον τομέα της σύνταξης, τήρησης, ενημέρωσης και τακτικής αναθεώρησης των πάσης φύσεως θεματικών χαρτών, (και τοπογραφικών / κτηματογραφικών / φωτογραμμετρικών διαγραμμάτων), οι οποίοι απαιτούνται από τη φάση της μελέτης σκοπιμότητας, ως τη φάση της οριστικής μελέτης και του ελέγχου παρακολούθησης της πραγματοποίησης ενός τεχνικού έργου και σε όλα τα στάδια των Σχεδίων και των Προγραμμάτων Ανάπτυξης.

Πολυγραφότατος ο Ανδρέας Σώκος και ευπατριδής, άφησε ένα τεράστιο δημοσιευμένο έργο μέσα από το οποίο ο ενδιαφερόμενος μελετητής των θεμάτων Πολιτικής Γης της περιόδου θα βρει πολυτιμότατο υλικό. (Σώκος, Α. 1959, 1969).³

6. Κριτική προσέγγιση ειδικών όψεων της Πολιτικής Γης της περιόδου 1945 - 1967.

Η Πολιτική Γης και της περιόδου 1945-1967 απεικονίζει πιστά τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της Πολιτικής Γης που ασκήθηκε κατά καιρούς στην Ελλάδα (Ρόκος, Δ. 1993), όπως όμως αυτά επηρεάστηκαν ιδιαίτερα ή και καθορίστηκαν από τις γεωπολιτικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες της περιόδου αυτής, που εξετάσαμε παραπάνω.

Ετσι έχουμε θεσμισμένη (Κανονιστική, Ρυθμιστική, Παρεμβατική, Θεματική, Ειδική, Νομοτελειακά Εξελισσόμενη, Υπηρεσιακή/Γραφειοκρατική και Ειδικών Σκοπιμοτήτων) Πολιτική Γης, αλλά και Αυθαίρετη/Αυτόνομη, (Ατομική και Συλλογική).

Πολλά από τα μέτρα Πολιτικής Γης υπαγορεύθηκαν από τις αδήριτες ανάγκες άρσης συγκεκριμένων συνεπειών της κατοχής όπως π.χ.:

- η Συντακτική Πράξη 45 της 1/7 Ιουνίου 1945 (ΦΕΚ Α 143) με την οποία ακυρωνόταν οι δικαιοπραξίες με τις οποίες μεταβιβάστηκαν ακίνητα ή κινητά από αλλοδαπούς, αρχές ή υπαλλήλους,
- η Συντακτική Πράξη 114 της 29/29 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ Α 119) που πρόβλεπε τη με Νόμο (Α.Ν.1323 της 25/25.11.1949 ΦΕΚ Α 323) ακύρωση πωλήσεων μικροϊδιοκτησιών κατά την κατοχή υπέρ των πωλητών και των κληρονόμων τους, κ.λπ.

3. Δες: Α. Σώκου(όπως ακριβώς αναφέρονται στη 'Τεωμετρογραφική' του Βιβλιογραφία)

- Η Αεροφωτογραφία σχεδίων πόλεων ('Τεχνικά Χρονικά' 172/1937)
- Η Φωτογραμμετρία και εν Ελλάδι εφαρμογές της (1910)
- Η Μετροφωτογραφία εις την Αρχιτεκτονικήν-Πολεοδομίαν (Χωρ.1942/49)
- Ελληνικά χαρτο - τοπο - και κτηματογραφικά εργασία (Χωρ.' 1942)
- Εφαρμογές σχεδίων πόλεων (Κ/Λεμπέση, Τ.Υ.Υ.Σ. 1944)
- Το αστικών κτηματολόγιον (Α.Ράπτη και Γ.Μονόπουλ, Τ.Υ.Υ.Σ. 1944)
- Ο χάρτης του οδικού δικτύου της Ελλάδος (1941/1946)
- Ο ρυμοτομικός χάρτης Αθηνών (1940/1946)
- Πολεοδομικά τοπογραφήρεις (1946)
- Η αντιμετώπις του ζητήματος της Αεροφωτοτοπογραφίας (1944/1946)
- Τοπογραφικά εφαρμογές πολεοδομικών προβλημάτων (1944/1946)
- Αποτυπώσεις των προς ανοικοδόμησιν οικισμών (1946)
- Το θεμελιώδες τεχνικόν πρόβλημα για την ανοικοδόμησιν της χώρας (1946)
- Η αεροφωτογραφία ως τοπογραφικόν υπόβαθρον ('Τεχν. Χρον.' 1946)
- Η Αεροφωτογραφία ως μέσον απεικονίσεως των δασών (το Δάσος 1946)
- Το οδικόν δίκτυον της Ελλάδος 1ον 'Αττική' (μετά Ι.Πιζόλ 1938)
- Road System of Attica (Pujol-Sokos 1948)
- Hellenic Road System (Pujol-Sokos 1949)
- Κλίμακες φωτογραφίσεως και χάρται Ανασυγκροτήσεως ('Τ.Χ.' 1949)
- Οδικόν δίκτυον της Ελλάδος Α' (μετά Ι.Πιζόλ 1950)
- Διοικητικόν Κέντρον και Δημοσιουπαλληλική πόλις ('Επ.Χρονικά' 1956)
- Το οδικόν δίκτυον της Πρωτευούσης ('Επιστημονικά Χρονικά' 1956)
- Το Ελληνικόν Κτηματολόγιον ('Τ.Χ.' 1959 Μετατύπως 1960)
- Απογραφικά Χαρτογραφίσεις (Ε.Σ.Υ.Ε.)
- καθώς επίσης και τις βιβλιοκρίσεις του για τα βιβλία του Κ.Δοξιάδη:
- Οικιστική ανάλυσις (Αθήνα 1946),
- Θυσίαις της Ελλάδος στο 2ο παγκόσμιον πόλεμον (Αθήνα 1946) και
- Οικιστική πολιτική (Αθήνα 1947)

Άλλες ρυθμίσεις Πολιτικής Γης στόχευαν στην άρση ορισμένων συνεπειών του Εμφυλίου Πολέμου, όπως π.χ. :

- το Ν.Δ. 2536 της 23/27 Αυγούστου 1953 "Περί επανεποικισμού των παραμεθορίων περιοχών (Μακεδονίας, Θράκης και Ηπείρου) και ενισχύσεως του πληθυσμού αυτών" με σκοπό την ανύψωση του βιοτικού και κοινωνικού επιπέδου του πληθυσμού τους και τον επανεποικισμό τους από όσους για τους γνωστούς λόγους τις είχαν εγκαταλείψει.

Η παρακολούθηση της εφαρμογής του Ν.Δ. αυτού ανατέθηκε σε Ανώτατη Επιτροπή με Πρόεδρο τον Υπουργό Συντονισμού και μέλη τους Υπουργούς Οικονομικών, Γεωργίας και Βορείου Ελλάδας, στην οποία μετείχαν ακόμη, ανώτατος αξιωματικός και ανώτεροι υπάλληλοι των Υπουργείων Συντονισμού, Γεωργίας, Οικονομικών, Κοινωνικής Πρόνοιας και Παιδείας.

Η Ανώτατη Επιτροπή καθόριζε τις κατευθυντήριες γραμμές "του θέματος του Εποικισμού και της Ενισχύσεως των Ακριτικών Περιοχών" τις οποίες και εξειδίκευαν οι τοπικές επιτροπές αρμόδιων δημοσίων υπαλλήλων (και πάντα με συμμετοχή ενός ανώτερου αξιωματικού ως εκπροσώπου του Γ' Σώματος Στρατού).

Οι τοπικές επιτροπές μελετούσαν τις ανάγκες : επανεποικισμού, αγροτικής και κτηνοτροφικής αποκατάστασης, αναδιανομής των γαιών, ανάπτυξης των γεωργικών καλλιεργειών, ενίσχυσης του πληθυσμού με άτοκα δάνεια, παροχής σπόρων και λιπασμάτων, στέγασης και ανέγερσης σχολείων και Ιερών Ναών, άρδευσης, ύδρευσης, ανάπτυξης συγκοινωνιακών μέσων, παντός είδους εφοδιασμού, υγιεινής, αξιοποίησης "ανεκμετάλλευστων" μέχρι τότε χώρων και πόρων και της "εν γένει" βελτίωσης των όρων διαβίωσης του "μεθορίου" πληθυσμού.

Ο Γενικός Διευθυντής κάθε παραμεθόριας περιφέρειας ενέκρινε το σχετικό μετά τις μελέτες πρόγραμμα το οποίο και εκτελούσαν στη συνέχεια οι αρμόδιες αρχές.

Τα άρθρα του Νόμου αυτού για τη διοίκηση των εγκαταλελειμμένων ακινήτων, για τους εγκαταλελειμμένους κλήρους, για τις εγκαταλελειμμένες περιοχές, για την αναθεώρηση των οριστικών διανομών, για τη διάθεση ακινήτων, για την προστασία και τις υποχρεώσεις των αποκαθιστάμενων και για τη σταδιακή κατά περίπτωση άρση των στρατιωτικών μέτρων, για την κύρωση των Πράξεων του Υπουργικού Συμβουλίου : 253 της 3.3.1951, 860 της 20.7.1951, 1218 της 29.10.1952, 828 της 29.7.1952, όπως επίσης και του τροποποιητικού του Νόμου 2781 της 16/18 Μαρτίου 1954 και των Υπουργικών Πράξεων επέκτασης της ισχύος τους και σε άλλες περιοχές, είναι χαρακτηριστικά των πολιτικών επιλογών των δυνάμεων εξουσίας της περιόδου, οι οποίες, ως νικήτριες του Εμφυλίου εμπέδωσαν και με ειρηνικά πλέον μέσα την κυριαρχία τους στις παραμεθόριες περιφέρειες με διαφορικές συχνά μεταχειρίσεις όχι μόνο μεμονωμένων πολιτών αλλά και ολόκληρων περιοχών.

Η σαφής εμπλοκή συγκεκριμένων πολιτικοκοινωνικών κριτηρίων στις ρυθμίσεις πολιτικής γης που εφαρμόστηκαν στις περιοχές-θέρετρα του Εμφυλίου Πολέμου προεκβαλλόταν και προεκβάλλεται μέχρι σήμερα σε περιοχές παραδοσιακά φρούρια της συντηρητικής παράταξης σ' όλες τις εθνικές εκλογικές διαδικασίες.

Άλλωστε η άσκηση Πολιτικής Γης μέσω της εποικιστικής νομοθεσίας (Ν.Δ.260/1947, Α.Ν.823/1948, Ν.Δ.1118/1949, Ν.2017/1952, κ.λπ.) ενσωμάτωσε την περίοδο αυτή και στοιχεία της εκδικητικής συμπεριφοράς του κράτους των μετέπειτα νικητών του Εμφυλίου Πολέμου κατά των αντιπάλων τους, π.χ. με το Ψήφισμα Ν' της 17/20 Αυγούστου 1948 "Περί εκπτώσεως κληρούχων συμμετεχόντων εις τον κατά του κράτους συμμοριακόν αγώνα", όπως επίσης και στοιχεία κοινωνικής δικαιοσύνης με μεροληπτικό στις συγκεκριμένες συνθήκες χαρακτήρα π.χ. με την Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου 79 της 29.6./11.7.1962 "Περί διαγραφής χρεών των πολεμοπαθών αγροτών κατά το χρονικόν διάστημα 1945-1947".

Μια σειρά Νόμων Πολιτικής Γης αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των συνήθων στην Ελλάδα φυσικών καταστροφών όπως π.χ. :

- Ο Νόμος 2576 της 4/4.9.1953 "Περί ιδρύσεως Υφυπουργείου Αποκαταστάσεως Σεισμοπλήκτων Νήσων και περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί Υπουργικού Συμβουλίου κειμένων διατάξεων". Μέσα από τη Νομοθεσία των Απαλλοτριώσεων της περιόδου 1945-1967 μπορούμε να επιστημονοποιήσουμε τις κατά καιρούς κατευθύνσεις της αναπτυξιακής, της κοινωνικής (αλλά και της εξωτερικής) πολιτικής των κυβερνήσεων, όπως π.χ. από :
- το Ν.Δ. 2987 της 26 Αυγούστου/2 Σεπτεμβρίου 1954 "Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως της κειμένης νομοθεσίας περί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων",
- το Ν.Δ. 3000 της 8/8 Σεπτεμβρίου 1954 "Περί αποζημιώσεως κυρίων και ενοικιοστασιακών μισθωτών αστικών ακινήτων εν περιπτώσει αναγκαστικής απαλλοτριώσεως",
- το Β.Δ. της 22 Δεκεμβρίου 1960/5 Ιανουαρίου 1961 "Περί επεκτάσεως των διατάξεων του άρθρου 7 του Ν.Δ. 3979/1959 και επί απαλλοτριώσεων προς κατασκευήν κρατικών εργοστασίων εκ πιστώσεων Δημοσίων Επενδύσεων",
- το Ν.Δ. 3828 της 15/20 Αυγούστου 1958 "Περί αποκαταστάσεως της οικονομίας των εκ των υδροηλεκτρικών έργων Ταυρωπού (Μέγδοβα) θιγομένων", (και άλλα αντίστοιχα διατάγματα για τις περιοχές των έργων Αχελώου, Πηνειού κ.λπ.),
- το Β.Δ. 785 της 19 Σεπτεμβρίου/21 Οκτωβρίου 1961 "Περί επεκτάσεως των διατάξεων του άρθρου 7 του Ν.Δ. 3979/1959 επί πασών των προς δημοσίαν ωφέλειαν κηρυσσόμενων αναγκαστικών απαλλοτριώσεων",
- το Νόμο 2040 της 8/11 Απριλίου 1952 "Περί απαλλοτριώσεως κτημάτων δια την ανέγερσιν Μεγάρου της Αμερικανικής Πρεσβείας",
- το Νόμο 2352 της 30 Μαρτίου/2 Απριλίου 1953 "Περί ανταλλαγής οικοπέδου του Δημοσίου προς έτερον τοιούτον του Μετοχικού Ταμείου Πολιτικών Υπαλλήλων και παραχωρήσεως αυτού δια την ανέγερσιν Μεγάρου της Αμερικανικής Πρεσβείας",
- το Β.Δ. της 29/30 Απριλίου 1953 "Περί κωδικοποιήσεως των κειμένων διατάξεων περί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων" κ.λπ.

Υπηρεσιακού/Γραφειοκρατικού χαρακτήρα ρυθμίσεις Πολιτικής Γης έχουμε την περίοδο αυτή συνήθως όταν η συνεχής εναλλαγή βραχύθιων κυβερνήσεων αναγορεύει και για αντικειμενικούς λόγους, μερικούς υπηρεσιακούς παράγοντες, (οι οποίοι πολύ συχνά είναι καλοί επιστήμονες, και δημόσιοι λειτουργοί, φωτεινοί και οραματιστές αλλά και μπο-

ρούν να προωθήσουν/επιβάλουν συγκυριακά μικρές, τρέχουσες, συστηματικές, θετικές, ή απλά αναπόφευκτες/απαραίτητες σχετικές παρεμβάσεις στους πολιτικούς προϊσταμένους τους), σε αποκλειστικούς εμπνευστές και εκτελεστές της Πολιτικής Γης.

Τέτοιες ρυθμίσεις βρίσκονται:

- στο Β.Δ. της 29.4./3.5.1947 "Περί συστάσεως Επιτροπής ενασκήσεως Αρχιτεκτονικού Ελέγχου επί των ανεγειρομένων οικοδομών κ.λ.π. εν τη περιφέρειά της τ. Διοικήσεως Πρωτευούσης κ.λ.π.,
 - στο Νόμο 3155 του 1955 "Περί κατασκευής και συντηρήσεως οδών" και στη μετέπειτα σχετική νομοθεσία,
 - στους Νόμους για τις Εγγειες Βελτιώσεις,
 - στους Νόμους για τη διαχείριση ανταλλαξίμων μουσουλμανικών κτημάτων,
 - στους Νόμους για τις Δημοτικές Επιχειρήσεις και Εκμεταλλεύσεις και τα Εσοδα Δήμων και Κοινοτήτων,
 - στους Νόμους για τις αγροληψίες των Ιονίων Νήσων και στους Νόμους για τα Εμφυτευτικά Κτήματα,
 - στους Νόμους για τις Χορηγήσεις Δανείων,
 - στους Νόμους για τις αποστραγγιζόμενες γαίες,
 - στους Νόμους περί φόρου μεταβιβάσεως ακινήτων (Α.Ν. 1521 της 29/29 Οκτωβρίου 1950) και τους σχετικούς μετέπειτα νόμους για τη φορολογία υπερτιμήσεως και ανατιμήσεως ακινήτων κ.λ.π. όπως το Ν.Δ. 2709 της 31 Οκτωβρίου/11 Νοεμβρίου 1953 "Περί επιβολής εισφοράς υπέρ του Δημοσίου επί των περιπτώσεων αυξήσεως της αξίας των ακινήτων συνεπεία της εκτελέσεως έργων δημοσίων επενδύσεων",
 - στο Ν.Δ. 2503 της 31 Ιουλίου / 3 Αυγούστου 1953 "Περί παρατάσεως των προθεσμιών επικυρώσεως ανωμάλων δικαιοπραξιών επί γεωργικών κληρών" και στους άλλους Νόμους για τις απαγορευμένες και ανώμαλες δικαιοπραξίες,
 - στους Νόμους για τη δόμηση στα ρυμοτομούμενα ακίνητα,
 - στους Νόμους για το Ενοικιοστάσιο Βοσκών (Α.Ν. 202/1945 κ.λ.π. μέχρι το Νόμο 4493/1966),
 - στους Νόμους για την εδαφική επέκταση της νομοθεσίας (όπως π.χ. ο Ν.1001 της 24/24 Ιουνίου 1949 "Περί επεκτάσεως εις Δωδεκάνησον της περί ανοικοδομήσεως κειμένης νομοθεσίας") και την αγροτική αποκατάσταση στα Δωδεκάνησα,
 - στους Νόμους για τη Διανομή Γαϊών στην Κωπαΐδα, τη Διάθεση Γαϊών και τις Μισθώσεις Αγροτικών Ακινήτων,
 - στο Β.Δ. της 24 Απριλίου/5 Μαΐου 1953 "Περί καθορισμού του τρόπου κατασκευής στοών εν Αθήναις".
 - στους πάνω από 50 Νόμους, Διατάγματα, Πράξεις Υπουργικού Συμβουλίου κ.λ.π. σχετικά με το Ενοικιοστάσιο.
- Βασικές, κανονιστικού χαρακτήρα, ρυθμίσεις Πολιτικής Γης με πολυδιάστατες αυτονόητες επιπτώσεις συναντούμε σε σημαντικά νομοθετήματα όπως :
- το Β.Δ. της 9 Αυγούστου/30 Σεπτεμβρίου 1955 "Περί Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού του Κράτους", και τις μετέπειτα τροποποιήσεις του,

- το Ν.Δ. 305 της 19/19 Απριλίου 1947 "Περί τροποποιήσεως των περί σχεδίων πόλεων διατάξεων" και τα σχετικά παρεπόμενά του (Ν.Δ. 378/1947, 690/1948), Β.Δ. της 17.7/9.8.1948, Β.Δ. της 12/21.8.1948, Νόμος 1448/1950, Β.Δ. της 14/15.9.1951, Β.Δ. της 20/26.9.1951 κ.λπ. με τα οποία αντιμετωπίζονται και θέματα αρτιότητας οικοπέδων, όρων και περιορισμών της εντός και εκτός της ζώνης των πόλεων ανέγερσης οικοδομών κ.λπ.),
- το Β.Δ. της 23 Μαΐου/2 Ιουνίου 1962 "Περί ελαχίστων ορίων, εμβαδού και διαστάσεων οικοπέδων κειμένων επί Εθνικών, Επαρχιακών κ.λπ. οδών υπαχθέντων εντός εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου",
- το Β.Δ. της 20 Ιανουαρίου/4 Φεβρουαρίου 1947 "Περί τροποποιήσεως του από 9.11.1944 Διατάγματος "περί απαγορεύσεως ιδρύσεως και λειτουργίας νέων λατομείων ή ορυχείων εν γένει περί την πρωτεύουσαν" (που ήταν το πρώτο από τα 31 Διατάγματα που εκδόθηκαν για το Σχέδιο Πόλης Αθηνών και Πειραιώς),
- το Β.Δ. της 7/9 Μαΐου 1947 "Περί συστάσεως ειδικού ταμείου εφαρμογής σχεδίων πρωτεύουσας",
- το Β.Δ. της 19 Ιουνίου/13 Ιουλίου 1948 "Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του από 14.5.1934 Διατάγματος " περί ύψους οικοδομών Αθηνών και Περιχώρων",
- το Β.Δ. της 26 Φεβρουαρίου/5 Μαρτίου 1951 "Περί απαγορεύσεως ιδρύσεως βιομηχανικών εγκαταστάσεων εις τμήματα τινά των πόλεων Αθηνών, Πειραιώς και της περιοχής αυτών",
- το Β.Δ. της 6/14 Μαρτίου 1953 "Περί κανονισμού όρων δομήσεως επί της Λεωφόρου Συγγρού και περιοχής Καλλιθέας",
- το Ν.Δ. 2892 της 30 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1954 "Περί τροποποιήσεως των περί σχεδίου πόλεων διατάξεων",
- ο Νόμος 3275 της 29/30 Ιουνίου 1955 "Περί απαγορεύσεως επεκτάσεως σχεδίων ρυμοτομίας εις το λεκανοπέδιον Αθηνών και περί όρων δομήσεως εν αυτώ",
- το Β.Δ. της 30 Αυγούστου/9 Σεπτεμβρίου 1955 "Περί όρων δομήσεως εν Αθήναις",
- το Β.Δ. της 26 Σεπτεμβρίου/6 Οκτωβρίου 1955 "Περί ποσοστού καλύψεως οικοπέδων εν Αθήναις",
- το Β.Δ. της 5/21 Σεπτεμβρίου 1956 "Περί τροποποιήσεως του σχεδίου Αθηνών και κατασκευής στοών", (ένδεκα χρόνια αργότερα και λίγο μετά την επιβολή της δικτατορίας ωριμάζουν οι συνθήκες για αντίστοιχη ρύθμιση στον Πειραιά με το Β.Δ. της 16/18 Οκτωβρίου 1967 "Περί επιβολής στοών εν Πειραιεί"),
- το Ν.Δ. της 6/7 Μαΐου 1946 "Περί τουριστικών τόπων, οργανώσεως και διοικήσεως αυτών" το οποίο κυρώθηκε, τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το Ν.Δ. 180 της 29/30 Οκτωβρίου 1946, καθώς και τα σχετικά Β.Δ. της 15.3./19.4.1947 και της 7/11.6.1947, ο Α.Ν. 827 της 29.9.1948 και ο Ν. 2295 της 28.2.1953 "Περί αναθέσεως εις τον Ελληνικόν Οργανισμόν Τουρισμού της προσωρινής διοικήσεως και διαχειρίσεως ενίων τουριστικών κτημάτων εν Ρόδω" (τα οποία εκφράζουν την Πολιτική Γης για την τουριστική ανάπτυξη της Ελλάδας την περίοδο αυτή με έντονα στοιχεία κεντρικού σχεδιασμού και κρατικής παρέμβασης),

- ο Α.Ν. 1853 της 16/23 Ιουνίου 1951 "Περί εκτελέσεως έργων επί των παρακτίων χώρων Γλυφάδας" (ο οποίος παραχωρεί τα σχετικά δικαιώματα του δημοσίου σύμφωνα με τον Α.Ν. 1056/1937 στο Δήμο Γλυφάδας),
- το Ν.Δ. 3040 της 6/8.10.1954 "Περί απαλλοτριώσεως ακινήτων εκατέρωθεν της Εθνικής οδού Βουλιαγμένης-Βαρκίζης-Λομβάρδας-Σουνίου" (το οποίο αναγνωρίζει δημόσια ωφέλεια προς διατήρηση ακάλυπτων από οικοδομές εκτάσεων εκατέρωθεν της Εθνικής Οδού για εξασφάλιση της θέας προς τη θάλασσα και τη μορφής του τοπίου κ.λπ.),
- τα 21 Β.Δ. από το 1948 ως το 1967 για το σχέδιο πόλης της Θεσσαλονίκης,
- το Β.Δ. της 29 Οκτωβρίου/6 Δεκεμβρίου 1949 "Περί κωδικοποίησης των Αγροτικών Νόμων",
- ο Α.Ν. 1832 της 22/29 Μαΐου 1951 "Περί τροποποίησης και συμπληρώσεως της Αγροτικής Νομοθεσίας",
- το Ν.Δ. 2185 της 15 Αυγούστου 1952 "Περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως κτημάτων προς αποκατάστασιν ακτημόνων καλλιεργητών και κτηνοτρόφων",
- οι Αναγκαστικοί Νόμοι 187/1945 και 856/1946 για την παροχή πιστώσεων σε μεταλλευτικές επιχειρήσεις,
- το Β.Δ. 588 της 3/13 Σεπτεμβρίου 1962 "Περί μεταλλευτικών ερευνών του Δημοσίου",
- το Ν.Δ. 4433 της 11/12 Νοεμβρίου 1964 "Περί μεταλλευτικών ερευνών του Δημοσίου και άλλων τινών μεταλλευτικών διατάξεων",
- το Ν.Δ. 2501 της 31 Ιουλίου / 3 Αυγούστου 1953 "Περί τροποποίησης και συμπληρώσεως ενίων διατάξεων των περί Δασών Νόμων",
- ο Αναγκαστικός Νόμος 854 της 15/23.1.1946, "Περί τροποποίησης των περί δασικών συνεταιρισμών και ενίων άλλων διατάξεων και περί εκμεταλλεύσεως κεκαυμένων δασών",
- το Β.Δ. της 30.11/17.12.1958 "Περί μη παραχωρήσεως δημοσίων δασικών εκτάσεων δια σκοπούς γεωργικής και δενδροκομικής εκμεταλλεύσεως εις την περιφέρειαν του Δασαρχείου Λαυρίου",
- η Απόφαση της Κυβερνητικής Επιτροπής Καπνού αριθμός 109 της 14/15 Νοεμβρίου 1958 "Περί καθορισμού των περιοχών εις ας επιτρέπεται η καπνοκαλλιέργεια κατά το έτος 1959" κ.λπ.,
- οι Νόμοι για τη διοίκηση και προστασία των Δημοσίων Κτημάτων (Ν.Δ. 623 της 27/28.4.1948, Ν. 3800 της 18/19.12.1957, Α.Ν. 1331 της 24/27.11.1949, Ν. 1770 της 17/23.4.1951 κ.λπ.).

Μία από τις σοβαρότερες αιτίες υπεραυσσώρευσης παραγωγικών δραστηριοτήτων στο κέντρο, (πέραν των πολιτικών και κοινωνικών λόγων οι οποίοι συντέλεσαν στην εγκατάλειψη της υπαίθρου και την εσωτερική μετανάστευση), ήταν η κυρίαρχη φιλοσοφία ενίσχυσης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας μέσω των δανειοδοτήσεων της "Ξένης βοήθειας". Συγκεκριμένα, με το Ν.Δ. 1038 της 10/17 Αυγούστου 1949 "Περί κυρώσεως της από 12 Νοεμβρίου 1948 και της τροποποιητικής και συμπληρωματικής ταύτης από 15ης Απριλίου 1949 Συμβάσεως δια γεωργικά και βιομηχανικά δάνεια και περί ειδικών επί των εν λόγω

δανείων διατάξεων" το οποίο κυρώθηκε με το Ν.Δ. 1198 της 9/19 Οκτωβρίου 1949 ("Περί κυρώσεως του υπ' αριθ. 1038/1949 Ν.Διατάγματος"), η Ελληνική Κυβέρνηση και η Ειδική Αποστολή Οικονομικής Συνεργασίας των Η.Π.Α. συμφωνούν στην πολιτική δανειοδότησης για ανάπτυξη της Γεωργίας, της Αλιείας, της Βιομηχανίας, της Βιοτεχνίας, των Επιχειρήσεων Κοινής Ωφέλειας, της Συγκοινωνίας, των Μεταλλείων, του Τουρισμού κ.λπ.

Μετά την έγκριση από τη θεσπιζόμενη Κεντρική Επιτροπή Δανείων (ή τις εξουσιοδοτημένες απ' αυτή Επιτροπές και Υποεπιτροπές της) της παροχής ενός δανείου, κάθε αρμόδια υπηρεσία (άρθρο 4) υποχρεωνόταν "να παρέχει επί τη αιτήσεί του ενδιαφερομένου άδειαν ιδρύσεως, επεκτάσεως ή βελτιώσεως βιομηχανικών, βιοτεχνικών κ.λπ. επιχειρήσεων ή εκμεταλλεύσεων..."

Με τα Ν.Δ. αυτά και όσα σχετικά ακολούθησαν (Α.Ν. 1328/1949, Ν.Δ. 2688/1953, Ν.Δ. 2941/1954, Ν. 3161/1955), μπήκαν οι βάσεις για την έξω και πέρα από χωροταξικά σχέδια και προγράμματα υπερευκέντρωση παραγωγικών δραστηριοτήτων κυρίως στην πρωτεύουσα και τη Θεσσαλονίκη με "κατ' απονομή" σχεδιαστές της Πολιτικής Γης όσους ενέκριναν τα δάνεια, όσους τα ζητούσαν και όσους πίεζαν γι' αυτά.

Με το Ν.Δ. 2970 της 26/30 Αυγούστου 1954 "Περί κυρώσεως της μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου, της εν Ελλάδι Αποστολής Προγραμμάτων των Η.Π.Α. και της Τραπέζης της Ελλάδος Συμβάσεως "Περί καταργήσεως της Κεντρικής Επιτροπής Δανείων και ιδρύσεως Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως (Ο.Χ.Ο.Α.)" και τους σχετικούς Νόμους που ακολούθησαν (Ν.Δ. 3441/1955, Ν.Δ. 3445/1955, 3733/1957 και Ν.Δ. 4245/1962), μέχρι την αποχώρηση της "εν Ελλάδι Αποστολής Προγραμμάτων Η.Π.Α." από τον Ο.Χ.Ο.Α. (1962), ο στόχος της Οικονομικής Ανάπτυξης καθίσταται κυρίαρχος, ερήμην του οποιουδήποτε ευρύτερου προγραμματισμού ο οποίος να συνεκτιμά χωρικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά και πολιτισμικά δεδομένα και τις απαραίτητες σχετικές υποδομές στις περιοχές ίδρυσης, ανάπτυξης και επέκτασης των παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Οι περιοχές αυτές και οι αλληλεπιδράσεις τους με το ευρύτερο φυσικό και κοινωνικοοικονομικό τους περιβάλλον αλλά και με την Ελλάδα συνολικά συνιστούν σήμερα μερικά από τα οξύτερα προβλήματα Πολιτικής Γης της χώρας μας και οι εμπνευστές της ταχύρρυθμης πράγματι, αλλά μονοδιάστατα οικονομικής ανάπτυξης της περιόδου αυτής, αποδείχθηκαν δια μέσου του χρόνου λιγότερο οξυδερκείς και διορατικοί από όσο με πολλούς επαίνους τους αποδιδόταν ή τους αποδίδεται ακόμη μέχρι σήμερα από ευρυτάτου φάσματος θαυμαστές του έργου τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναγνωστόπουλος, Ν. "Περί του ύμους των οικοδομών". Παρθενική αγόρευση του νέου Βουλευτή της ΕΡΕ και τ.Δημοτικού Συμβούλου του Δήμου Αθηναίων. Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Εβδ. Δελτίο, τ.290, 1964.
- Αραβαντινός, Αθ. "Προβλήματα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Κατοικίας στην Ελλάδα". Τεχνικά Χρονικά, τ.77, 1967.

- Βαλλήνδα, Γ. "Το δεύτερον εθνικόν μας καθήκον: Να οργανώσωμεν την χώραν και τας εργασίας μας." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Απρίλιος 1950.
- Βασιλειάδης, Δ. "Μια δημιουργία Υψηλού Αισθητικού ήθους: Η διαμόρφωση των λόφων γύρω από την Ακρόπολη." Τ.Ε.Ε., Γενική Έκδοση, Ιούλιος 1962.
- Βασιλειάδης, Π. "Πόλεις εντός πόλεως." Τεχνικά Χρονικά, τ.57, 1966.
- Βογιατζής, Γ. "Η συμβολή των Ελλήνων Τεχνικών εις την Ανασυγκρότησιν." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Δεκέμβριος 1950.
- Γόρδιος, Νικ.Γ. "Το Συγκοινωνιακόν πρόβλημα της Πρωτεύουσας." Αθήνα, 1965.
- Δεσποτόπουλος, Ι. "Προβλήματα, Νεώτερες κατευθύνσεις στην Σύγχρονη Πολεοδομία" Αρχιτεκτονική, τ.33, Αθήνα, 1962.
- Δημητρακόπουλος, Αναργ. "Ένα βλέμμα εις την πολεοδομικήν εξέλιξιν της πρωτεύουσας και την εξ αυτής διαγραφομένην προοπτικήν." Τ.Ε.Ε., Γενική Έκδοσις, Τεχνικά Χρονικά, Ιούνιος 1960.
- Δοξιάδης, Κ. "La Reconstruction comme probleme Hellenique." L' Hellenisme Contemporain, Ιανουάριος / Φεβρουάριος, 1947.
- Δοξιάδης, Κ. "Η επιστήμη της Οικιστικής." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Ιούλιος/Αύγουστος 1959.
- Δοξιάδης, Κ. "Η πρωτεύουσά μας και το μέλλον της." Αθήνα, 1960.
- Ζενέτος, Τ. "Το πολεοδομικό πρόβλημα και η πρωτεύουσα" Αρχιτεκτονική, τ.42, Αθήνα, 1963.
- Ζενέτος, Τ. "Η πόλη και η κατοικία στο μέλλον." Αρχιτεκτονική, τ.42, Αθήνα, 1963.
- Ζούνης, Θ. "Πέντε έτη ανασυγκροτήσεως." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Φεβρουάριος 1950.
- Καλίνσκις, Α. "Ο τουρισμός στα νησιά μας." Αρχιτεκτονική, τ.53, Αθήνα, 1965.
- Κανδύλης, Γ. "Κοινωνική Αρχιτεκτονική - Πολεοδομία" Αρχιτεκτονική, τ.34, Αθήνα, 1962.
- Κανδύλης, Γ. "Τουρισμός. Παρόν και Μέλλον." Αρχιτεκτονικά Θέματα, τ.1, Αθήνα, 1967.
- Κατσούλης, Ν. "Ενίσχυσις της προσπάθειας δια τον Αγροτικόν Αναδασμόν." Οικονομικός Ταχυδρόμος, 16.7.1964.
- Κιτσικής, Κ. "Η πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών." Αρχιτεκτονική, τ.20, Αθήνα, 1960.
- Κριεζής, Α. "Ρυμοτομική Μελέτη επί της θέσεως του Δικαστικού Μεγάρου και της αποσυμφορήσεως της κυκλοφορίας των κεντρικών οδών." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Νοέμβριος/Δεκέμβριος 1954.
- Κριμπάς, Ηλ. "Η κυκλοφορία εν τη πόλει και πολεοδομικά υπέρ αυτής μέτρα" Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, τ.306.
- Κρίστις, Κ. "Πώς θα ευημερήσωμεν ταχέως. (Τι έγινε, τι γίνεται, τι πρέπει να γίνει)" Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Φεβρουάριος 1961.
- Μιχαλόπουλος, Θ. "Μία πρότασις δια την πολεοδομικήν διαμόρφωσιν της περί την Λεωφόρον Βασιλέως Κων/νου περιοχής." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Μάρτιος/Απρίλιος 1947.
- Μπίρης, Κ. "Σχέδιον Ανασυγκροτήσεως της Πρωτεύουσας." Αθήνα, 1946.
- Μπούζεμπεργκ, Κ. "Κράτος, Γη και Οικιστική Ανάπτυξη." Αρχιτεκτονικά Θέματα, τ.1, Αθήνα, 1967.

- Οικονόμου, Κ. "Αι Αθήναι και το Δικαστικόν Μέγαρον." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Απρίλιος/Μαΐος 1951.
- Οικονόμου, Κ. "Το πολεοδομικόν πρόβλημα των Αθηνών και η θέσις του Δικαστικού Μεγα-ρου." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, τ. Νοέμβριος/Δεκέμβριος 1953.
- Οικονόμου, Χριστ. "Η κυκλοφορία εντός των Αθηνών." Τ.Ε.Ε., Τεχνικά Χρονικά, Νοέμβριος 1949.
- Οργανισμός Ανασυγκροτήσεως "Πρόγραμμα Ανασυγκροτήσεως της Χώρας." Αθήνα, 1947.
- Ρόκος, Δ. "Θεμελιώδεις προϋποθέσεις ορθολογικής ανάπτυξης." Οικονομικός Ταχυδρόμος 13.4.1967.
- Ρόκος, Δ. "Κτηματολόγιο και Αναδομός. Πολιτική Γης." Εκδ. Μαυρομαμάτης ΕΠΕ, Αθήνα, 1981 και Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 1985 και 1989.
- Ρόκος, Δ. "Φυσικά Διαθέσιμα και Ολοκληρωμένες Αποδόσεις." Εκδ. Παρατηρητής, Θεσσα-λονίκη, 1981 και Ε.Μ.Π., Αθήνα 1987 και 1992.
- Ρόκος, Δ. "Όψεις της Πολιτικής Γης στην Ελλάδα της δεκαετίας του '80." Πρακτικά Συνε-δρίου "Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής Σήμερα", Ιδρυμα Σάκη Καρά-γιωργα, Αθήνα, 1993.
- Σβορώνος, Ν. "Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας." Θεμέλιο, Αθήνα, 1976.
- Σώκος, Α. "Το Ελληνικόν Κτηματολόγιον πώς είναι δυνατόν να καταρτισθή." Τεχνικά Χρονι-κά, τ.11/12, 1959.
- Σώκος, Α. "Γ.Ν. Ξένος και το Αγροτικόν Κτηματολόγιον." Αθήνα, 1969.
- Τομαζίνης, Α. "Εξέλιξις και Μεθοδολογία της Συγχρόνου Πολεοδομίας." Αρχιτεκτονική, τ.35, Αθήνα, 1962.
- Τραυλός, Ι. "Ο ανασκαπτέος χώρος των Αθηνών, βασικόν ζήτημα της Πολεοδομίας των." Αρχιτεκτονική, τ.38, Αθήνα, 1963.
- Φιλιππίδης, Δ. "Για την Ελληνική πόλη. Μεταπολεμική πορεία και μελλοντικές προοπτικές." Θεμέλιο, Αθήνα, 1990.